

Obléhací opevnění hradu Frýdštejna

Zdeněk Fišera

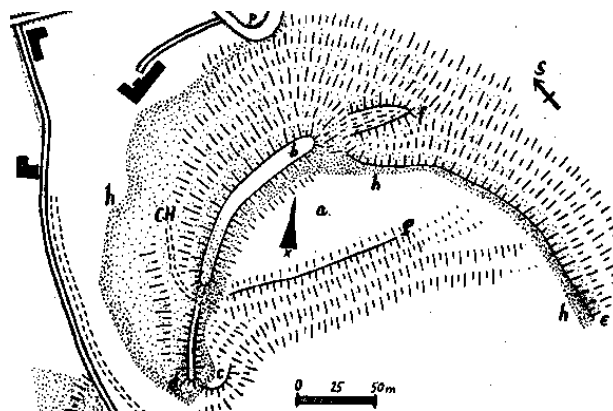
Zřícenina hradu Frýdštejna (okr. Jablonec n. Nisou) se nachází 7 kilometrů severně od Turnova, tedy v severní části Českého ráje. Historii a popis hradu uvádí již bezpočet publikací o našich hradech. Pouze u některých našich hradů však víme, že došlo v jejich historii k obléhání a je třeba si položit otázku, zda v těchto případech vznikl v blízkosti hradu obléhací tábor s linií obléhacího opevnění. Pouze u některých hradů byla této fortifikační skupině staveb věnována dostatečná pozornost.¹⁾ Autor tohoto článku se v letech 2004 až 2005 věnoval obléhacímu opevnění hradu Lichnice, kde zůstalo bohužel několik zcela nevyřešených otázek.²⁾ Teprve nyní se rozhodl v této tématice pokračovat a to ve spojitosti s hradem Frýdštejnem.

Hrad Frýdštejn byl založen podle archeologických nálezů již ve druhé polovině 13. století. Kamenný hrad byl však vystavěn až v průběhu první poloviny 14. století za pánů z Dražic nebo Biberštejnů. Rada jeho majitelů se řadila spíše k méně zámožné šlechtě.³⁾ Již roku 1406 se jediným držitelem frýdštejnského panství stal Bohouš z Kováně. Tento katolický pán je známý jako spojenec a informátor lužického Šestiměstí. Městskému svazu dodával zprávy o pohybu husitských oddílů. Proto v roce 1432 hrad oblehl kališnický protivník, avšak počátek obležení není známý. Běžně se uvažuje, že vše proběhlo pouze v měsíci srpnu. To je spojeno s tím, že obléhání proběhlo pod vedením táborského hejtmána Oty z Lozy a sirotčího vůdce Jana Čapka ze Sán. Současně byl obležen hrad Pecka v Podkrkonoší a vzdálenější Potštejn. Uvedení velitelé jsou v ležení před Frýdštejnem doloženi 23. srpna 1432, kdy zde uzavřeli příměří se saským vévodou Zikmundem, lantkrabětem durynským a markrabětem míšeňským Bedřichem. To dokládá dobu jejich přítomnosti, ale je jisté, že před 11. srpnem se navrátili z polských Pabianic, kde uzavírali spolek s polským králem.⁴⁾

Hrad Frýdštejn nepatřil k místům s větší bojovou posádkou, ale jeho dobývání nemohlo být snadnou záležitostí. Skalní hnízdo s vysokým bergfritem se dalo dobýt pouze za velikých ztrát útočníků. Proto se husité i zde uchýlili k obležení hradu blokadou, kdy se rozhodli hrad zcela vyhladovět. Společné obležení Sirotky a Tábority však nevyhovává o početnosti tohoto obléhacího kontingentu. O něco později pak Bohuš z Kováně učinil s oblehateli dohodu, že

již více nebude podnikat žádné akce proti kališníkům⁵⁾ a dokonce později přestoupil ke kalichu a roku 1448 byl ve vojsku, které Jiřímu Poděbradskému pomáhalo se zmocnit Prahy.

Obléhací opevnění ovšem mohlo být využito ještě později či dokonce vzniknout až více než o třetinu století později. Když na konci roku 1460 zemřel Bohuš z Kováně, byl ustanoven poručíkem jeho pozůstalých dětí a správcem panství jeho mocný soused Jan z Házmburka a z Kosti. To vedlo k neúspěšnému soudnímu sporu Bohušovi sestry Elišky z Kováně, paní na sousedním Vranově. Podstatná je skutečnost, že v čele hradu Frýdštejna stanul právě házmburský purkrabí.⁶⁾ Jednou z kapitol následného protikrálovského odboje zelenohorské jednoty proti králi Jiřímu byli katoličtí Zajícové z Házmburka. V roce 1469 zemská hotovost oblehla všechny hrady Házmburků, ale o hradě Frýdštejně nikde není zmínka. Ovšem ve spojitosti s obležením jejich hradu Navarova, existuje velmi zajímavý doklad. Na pomoc Házmburkům vyrazilo z blízké Lužice pomocné žoldnéřské vojsko. Před jejich příchodem již

Schematický plán někdejšího obléhacího opevnění v poloze Prakovna: **a** – vnitřní plošina obléhacího opevnění, **b** – horní plošina s navazujícím severozápadním valem, **c** – baštovitý útvar, **d** – začátek valu či sesuté zdi, **e** – východní kolmý svah výšiny, **f** – klesající terénní útvar, **g** – patrná hrana plošiny, **h** – jednotlivé okraje lesa, **CH** – lesní cesta, **P** – parkoviště v oblouku silnice, **x** – šipka označuje směr na hrad Frýdštejn (zaměření a kresba autor v říjnu 2016).

Celkový pohled na Prakovnu od jihozápadu (foto autor 2016).

padla Hrubá Skála a k vybavení hradu Navarova se již žoldněři neodhodlali z důvodu, že se blížilo královské vojsko.⁷⁾ Proto se z Kopaniny obrátili na ústup. Pozoruhodné je to, že Kopanina není vždy jen vrchol se zděnou rozhlednou (657 m n. m.), ležící 1,3 km severně od hradu Frýdštejna, ale je tak někdy označován celý hřeben až k Malé Skále. Geologickým dělením pokračuje Mandlovou horou (615 m n. m.) a celým Maloskalským hřebenem s hradem Vranovem až k toku řeky Jizery.⁸⁾

Problematické obléhací opevnění hradu Frýdštejna se posud nikdo blíže nevěnoval. Při návštěvě hradní věže musí mnohého upoutat velmi výrazná převyšující výšina naproti hradu na jeho jižní straně. Na základě této skutečnosti bylo možné se domnívat, že pozůstatky obležení hradu zde mohou být ještě do dnešní doby patrné. Teprve terénní průzkum autora článku na začátku října 2016 prokázal, že se tu skutečně nachází relikty a konfigurace terénu podporující a odpovídající danému předpokladu. Tato výšina dosahuje výšky 500 m n. m. (50.6464858N, 15.1669908E), což je o devět metrů výše než vlastní hrad Frýdštejn. Podle informace z Obecního úřadu Frýdštejn bylo zjištěno, že tento vrchol se nazývá příznačným jménem Prakovna.⁹⁾ Bližší údaje o jménu nebyly bohužel zjištěny.

Výšina ve tvaru vzhůru k severu stoupajícího ostrohu je ve své ústřední části využita jako pastvina pro dobytek. Její svahy na západní, severní a východní straně jsou porostlé lesem a částečně křovisky. Jihozápadní začátek obvodové linie výšiny při okraji lesa má baštovitý tvar. Západní strana překvapí ve své jižnější části dobře viditelným nízkým valem, pravděpodobně rozpadlou zídou z volně kladených kamenů. Potom následuje proluka, kterou prochází lesní cesta směrem do vsi po severozápadním úbočí výšiny. Nad ní se tyčí zdaleka nejmohtnější těleso valu, postupně se mírně otáčející k severu. Zde navazuje obdélná plošina patrně přirozeného původu, velmi vhodná jako výtečné palebné postavení proti hradu, ležícímu za údolím přímo na sever. K západu probíhá pod vrcholovou plošinou boční klesající hřebínek, který mohl být při obležení rovněž využit. Východní bok Prakovny tvoří poměrně velmi strmý svah do údolí, kudy se na jeho opačné straně dnes vine silnice dolů do Malé Skály. Jižní stranu této výšiny tvoří využívaná pastvina se zřetelnou strmější hranou, dobře viditelnou i na letecké mapě. Podle jednotlivých hran je celý prostor velký více než jeden čtverečný hektar. Současně s průzkumem došlo k vyhotovení orientačního plánu lokality.¹⁰⁾

Předpokládané palebné postavení proti hradu je ze zmíněné severní části výšiny Prakovna od čela Frýdštejna vzdáleno zhruba 250 metrů. Pokud porovnáme obdobná palebná postavení příkladně u hradu Karlštejna, tak dosahují vzdálenosti 200, 300 a 400 metrů. Výška hradu Karlštejna je uváděná 345 m n. m., okolní výšiny jsou vysoké: Javorka 384 m, Kněží hora 357 m, Haknovec 402 m a Plešivec 363 metry.¹¹⁾ Obléhací opevnění proti klášteru v Kladrubech u Stříbra je vzdáleno zhruba 250 metrů.¹²⁾ Jako u mnoha jiných obležených míst bylo nutné vzít v úvahu přírodní možnosti, které obléhatelům poskytlo okolí. Porovnání s jinými lokalitami, jako členitým obléhacím opevněním u hradu Lopaty¹³⁾ nebo hradu Sionu¹⁴⁾ ukazuje na využití místních přírodních podmínek. Určitým nedostatkem Prakovny je nepřítomnost velitelského stanoviště v podobě pevnůstky (případně nebyla zjištěna). Je však nutné brát v úvahu, že Prakovna byla jen klíčovým místem obležení a hrad Frýdštejn musel být sevřen oblehateli ze všech stran. Zde za pozornost stojí klesající ostroh na severovýchodní straně od hradu, výběžek Mandlové hory (kolem 520 m n. m.) nebo skupina pískovcových skalisek pouze půl stovky metrů východně od hradu.

Výšina Prakovny musí vzbudit pozornost již při rozhledu z vrcholu hradní věže. Původní úvahu o postavení praku potvrzuje dodnes existující název výšiny Prakovna. Byl zde zřejmě umístěn nejméně jeden husitský prak, který hrad po dobu obležení ostřeloval. Pokus o povrchový sběr na této lokalitě byl negativní, avšak při důkladnějším pokusu nemusí být bez výsledků. Objev této lokality bude nutné potvrdit zjišťovacím archeologickým výzkumem. Nelze

Vrcholová plošina Prakovny od jihovýchodu (foto autor 2016).

Pohled na Prakovnu z věže hradu Frýdštejna od severní strany (foto autor 2015).

vyloučit ani možnost objevení dalších stop po obléhání hradu v jeho širokém obvodu.

Poznámky: **1)** Známa obléhací opevnění v Čechách se příkladně nacházejí před hrady Stará Dubá, Konopiště, Nový Hrad u Kunratic (viz Durdík, T.: *ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha 1999) nebo na Moravě hradů

Cornštejna či Lukova, zde lokalita Tanečnice (viz Plaček, M.: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha 2001). **2)** Fišera, Z.: Opevněná lokalita u hradu Lichnice. In: *Dějiny staveb. Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb 2005*. Plzeň 2005, s. 145-148. **3)** Fišera, Z.: *Skalní hrady zemí Koruny české*. Praha 2004, s. 74-79. **4)** Papalík, D.: Jan Čapek ze Sán, jezdec na konci světa. *České Budějovice 2011*, s. 55-58. **5)** Sedláček, A.: *Hrady, zámky a tvrze Království českého X. Boleslavsko*. Praha 1895, s. 259. **6)** Špráchal, P. 2008: *Frydštejn. Zřícenina hradu severozápadně od Železného Brodu*. Dobrá 2008, s. 13. **7)** Anděl, R.: *Hrady a zámky Libereckého kraje*. Liberec 1957, s. 46. **8)** Balatka, B. a kol.: *Hory a nížiny. Zeměpisný lexikon České socialistické republiky*. Praha 1987. **9)** Tímto děkuji starostovi obce Frydštejn Pavlu Müllerovi. **10)** Plánek zhotoven dne 7. října 2016. **11)** Koscelník, P.: *Obléhání hradu Karlštejna roku 1422*. In: Křišťuf, P. ed.: *Archeologické studie*. Plzeň 2010, s. 87-98. **12)** Nováček, K. a kol.: *Kladubský klášter 1115-1421. Osídlení, architektura, artefakty*. Plzeň 2010, s. 16. **13)** Novobilský, M.: *Obléhání hradu Lopaty*. Plzeň 2008, s. 59. **14)** Jánková, E.: *Archeologický výzkum hradu Sionu, Archeologické rozhledy XV/1963, č. 2, s. 220-247.*

Zaniklý „brandýský“ zámek u Mostku

František Musil

Brandýs nad Orlicí (okr. Ústí n. Orlicí) patří k místům, kde bylo ve středověku více šlechtických sídel, která prošla složitým vývojem. Nejprve zde na ostrohu nad centrem dnešního městečka vznikl někdy na přelomu 13. a 14. století **hrad**, který byl opuštěn v 16. století, kdy se pány Brandýsa stali Pernštejnové. Dnes jsou zbytky tohoto hradu opravovány a konzervovány. V letech 1553–1558 vybudoval Bohuš Kostka z Postupic **zámek** v centru podhradního městečka (jihozápadní roh dnešního náměstí v místech dnešních domů čp 19, 20 a 21), který se připomíná poprvé v roce 1558, kdy panství přejímala vdova po Bohušovi Libuše z Lomnice, která panství záhy odkázala synovi z prvního manželství Janovi staršímu ze Žerotína. Na tomto zámku se narodil v roce 1564 Janův syn, známý politik Karel starší ze Žerotína. Zámek však zanikl blíže neznámým způsobem po roce 1652, kdy brandýsské panství od Marie Zárubové z Hustiřan získal Jan Fridrich z Trautmannsdorfu, který v Brandýse nad Orlicí téměř nepobýval, neboť jeho hlavním sídlem a centrem správy majetků byl zámek v Litomyšli.

Správa brandýského panství se již v roce 1632 přesunula ze žerotínského zámku do objektu bývalého **domu kněží Jednoty bratrské**. Po příchodu Trautmannsdorfů byla správa panství přesunuta do Litomyšle a úřednický dům v Brandýse v roce 1652 nazývaný panský dům zpusťl, takže od 2. poloviny 17. století zde žádné šlechtické sídlo nebylo. Teprve na konci 18. století snad v místě tohoto objektu a možná s použitím některých jeho zachovalých částí vznikl za Františka Norberta Trautmannsdorfa **dnešní brandýský zámek**.¹⁾

První majitel Brandýsa nad Orlicí z rodu Trautmannsdorfů, zmíněný Jan Fridrich, zemřel v roce 1696 a při dělení rodového majetku v roce 1699 převzal Brandýs jeho syn František Fridrich. Ten v roce 1723 prodal brandýské panství své tetě Marii Terezii, dceři Karla Josefa Paara,

provdané poprvé za Jana Josefa z Trautmannsdorfu, strýce Františka Fridricha, s nímž měla čtyři syny. František Fridrich zemřel v roce 1713. Podruhé se provdala tato šlechtična za Leopolda Rottala.²⁾

Nová majitelka převzala panství v době, kdy v Brandýse nad Orlicí žádné k obývání majitelů vhodné sídlo nebylo a protože chtěla v Brandýse sídlit a panství měl potom převzít její syn Norbert František, rozhodla se zde vybudovat nový barokní zámek odpovídající nárokům tehdejší šlechty. Nezalozila ho však přímo v Brandýse nad Orlicí, kde neviděla vhodné místo pro takovou stavbu, ale rozhodla se pro návrší západně od Brandýsa v sousedství vsi Mostku, z kterého byl rozhled na širší okolí Brandýsa. Tato místa byla v době výstavby zámku příslušenstvím brandýského panství.

Obr. 1: Zachycení půdorysu zámku jižně od vsi. Výřez z I. (josefského) vojenské mapování, Čechy, mapový list č. 131 (viz pozn. 6).

Obr. 2: Historická hranice katastrů Mostku a Brandýsa nad Orlicí. 1 – parcela s označením zříceniny zámku, 2 – jižní okraj historické zástavby Mostku, 3 – místo, kde dnes stojí domy čp. 14, 7, 50, 51, 4 – místo, kde na okraji historického katastru Mostku dnes stojí domy čp. 35, 52, 64 (viz pozn. 8).

Výstavba nového zámku byla zahájena 21. srpna 1724 slavnostním položením základního kamene, v němž byl vložen i zápis o okolnostech vzniku stavby. Z tohoto zápisu se dozvídáme o tom, že iniciátory stavby jsou Marie Terezie a její druhý manžel Leopold Rottal. Dále se dozvídáme, že plány zámecké stavby vypracoval italský stavitel inženýr Donato Felice Allio, a stavbu povede zednický mistr Donato Morazzi, rovněž Ital. Základní kámen jménem svého otce hraběte Josefa Karla Paara položila jeho dcera Marie Terezie v pravém rohu budoucí kaple.³⁾

Po zahájení stavba poměrně rychle pokračovala, neboť Marie Terezie Rottalová chtěla, aby zámek byl dostavěn do návratu syna Norberta Františka ze studijní cesty po Evropě. Jeho návrat kolem roku 1730 se však pro téměř již dostavěný zámek stal osudným. Údajně zámek se mladému hraběti vůbec nelíbil, že v Itálii viděl krásnější stavby, a matka tedy stavbu zastavila a nedokončený objekt se začal měnit v trosky. O nedokončení stavby a jejím úpadku se zmiňují Karl Josef Bienenberg a Jaroslav Schaller. Oba také jako důvod nedokončení stavby uvádějí nespokojenost mladého Norberta Františka Trautmannsdorfa se stavbou.⁴⁾ Jako hlavní příčinu nedokončení a úpadku stavby zdůrazňuje nespokojenost syna Marie Terezie Rottalové rovněž Johann Gottfried Sommer.⁵⁾

S alespoň přibližnou podobou a polohou zámku se setkáváme poprvé na mapě I. (josefského) vojenského mapování z let 1764–1768 Zámek je zde zachycen jako obdélníková stavba jižně od vsi stojící kolmo k cestě z Brandýsa nad Orlicí do Mostku⁶⁾ (obr. 1). Přesnější podobu zaniklého zámku a jeho přesnou polohu poznáváme z pramenů pocházejících z 30. a 40. let 19. století. Tak v roce 1836 popisuje J.G. Sommer tehdejší stav zříceniny zámku. Tehdy byla zachována střední část přední strany zámku a část zadní zdi. Autor zdůrazňuje, že i tyto zbytky budí obdiv znalců.⁷⁾

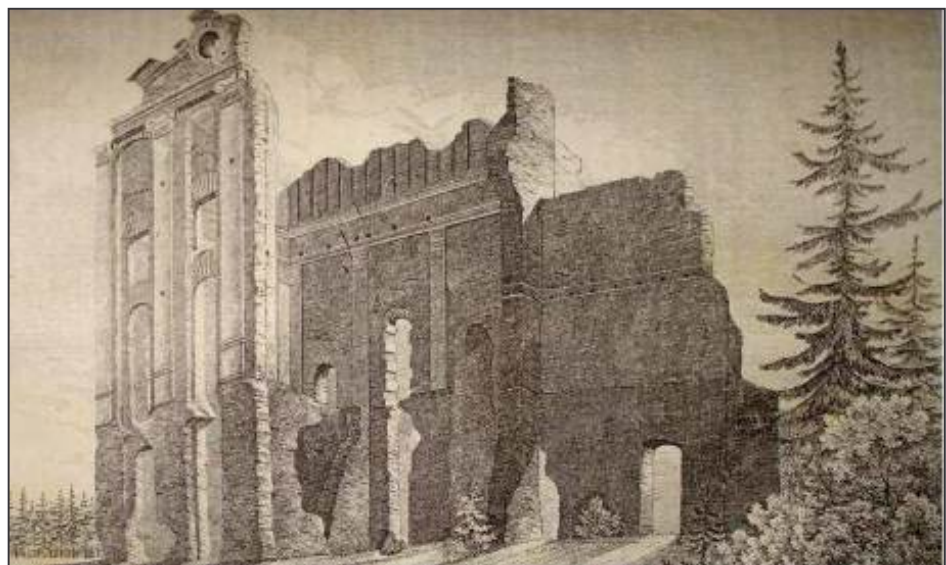
V roce 1839 byla vytvořena mapa stabilního katastru Brandýsa nad Orlicí, k němuž

Obr. 3: Současná katastrální mapa Mostku – část, kde stával zámek (viz pozn. 9).

tehdy patřilo celé rozsáhlé území tvořící dnes jižní část katastru Mostku. Tento katastr po srovnání s katastrem dnešním umožňuje přesnější lokalizaci místa zaniklého zámku na rozsáhlé ploše polí jižně od zástavby vsi. Místo zámku, který je na mapě stabilního katastru schematicky označen zříceninou a názvem Mostek (ačkoli jde o katastr Brandýsa n. O.) a sousední poloha je označena pomístním názvem „za mosteckým zámkem“ zaujímal parcely č. 912, 913, 914 a 915⁸⁾ (obr. 2).

Dnešní katastrální mapa Mostku ukazuje, že území, kde stával zámek a jeho široké okolí je součástí katastru Mostku, nikoli již Brandýsa nad Orlicí. Dnes je celé toto ke katastru Mostku připojené území označeno jediným parcelním číslem 602, které se dělí na více jak 60 malých položek uváděných v lomítku tohoto katastrálního čísla. I na dnešní katastrální mapě je zachována paměť zaniklého zámku v podobě pomístního názvu „na zámku“, který je však nesprávně použit jen pro parcelu 602/38 (nachází se proti domu čp. 52), která jak ukazuje srovnání s historickou katastrální mapou, místem zámku nebyla. Ten zaujímal

Obr. 4: Reprodukce rytiny zříceniny zámku Mostek (viz pozn. 10).

Obr. 5: Pohled od západu směrem k silnici do Brandýsa n. Orlicí a domům čp. 14, 7, 51 a 50, na místa, kde stával zámek Mostek (foto autor).

dnešní parcelu nepravidelného půdorysu č. 602/55 ležící západně od zmiňované parcely v blízkosti silnice z Brandýsa nad Orlicí do Mostku proti domům čp. 50 a 51⁹⁾ (obr. 3).

V roce 1843 nebo 1844 navštívil zakladatel české kastelologie Franz Alexander Heber kraj mezi Ústím nad Orlicí a Chocní. S velkým obdivem popisuje přírodní krásy údolí Tiché Orlice mezi těmito městy, kudy vede trasa nově budované železnice z Olomouce do Prahy. Píše, že v blízkosti místa, kde povede trať tunelem, se na náhorní rovině nad tímto údolím zvedají vysoké zdi zřícenin zámku Mostek, které svým vnějším vzhledem připomínají stavbu z doby rytířů, ale ve skutečnosti jde o stavbu z 18. století, která neměla dlouhé trvání. Snad právě proto, že jde o stavbu pro tehdejšího autora ještě poměrně mladou, ji podrobněji nepopisuje, ale přináší zde již výše připomenuté údaje Bienenberga, Schallera a Sommera. Velkou pozornost věnuje jen listu vloženému do základního kamene, který v plném znění podle Bienenberga cituje. Ale přesto Heberova návštěva těchto míst se stala důležitým pramenem k bližšímu poznání tohoto zaniklého zámku. Heber si totiž tuto zříceninu, snad pro svoji romantičnost, nakreslil; na základě toho nákresu potom vznikla rytina, která je jediným vyobrazením této dnes zcela zaniklé stavby a byla publikována jako příloha Heberova článku v časopise *Erinnerungen* v roce 1844¹⁰⁾ (obr. 4). Heber však tento objekt, zřejmě pro jeho „mladost“, nezařadil do svého významného díla *Böhmen's Burgen, Vesten und Bergschlösser* a rytina tak zůstala na dlouhou dobu i odborné veřejnosti neznámá.

Na základě tohoto Heberova vyobrazení můžeme alespoň hypoteticky zaniklý zámek popsat. Byla to zřejmě budova obdélníkového půdorysu se vstupním průčelím obráceným k jihu, k němuž z hlavní cesty vedla odbočka, dodnes formálně zchovalá (parc. č. 602/40), ale v terénu zcela zaniklá. Střed průčelí tvořil tříosý rizalit, který vrcholil barokním prolamovaným štítem. K tomuto středu se pojila směrem k západu a východu nižší boční křídla. K pravému (východnímu) křídlu se pravděpodobně připojovala zámecká kaple.

Poslední zbytky zámeckých zřícenin byly odstraněny údajně v roce 1874, kdy byly použity k výstavbě několika selských usedlostí v Mostku.¹¹⁾ Ozdobné mříže ze zámeckých oken byly postoupeny brandýské faře, k jejímuž obvodu Mostek náleží.¹²⁾

Po zániku posledních zbytků zámku jeho místo a bezprostřední okolí bylo upraveno jako pole a zcela splynulo s okolím. V souvislosti se vznikem JZD Mostek zmizelo i rozdělení jednotlivých polí a ta splynula do rozsáhlého lánu, který existuje i dnes, i když formálně je dělen na řadu menších celků. Parcela nepravidelného půdorysu (č. 602/55) na níž zřejmě zámek stával, přiléhá k levé straně silnice z Brandýsa nad Orlicí do Mostku a proti ní se na pravé straně silnice nacházejí domy čp. 50 a 51. V terénu zde již nejsou naprosto žádné zbytky stavby patrné a ani samotná parcela v terénu není nijak odlišena od ostatního polního lánu (obr. č. 5). Případný archeologický průzkum by snad mohl odkrýt v těchto místech alespoň část základů stavby.

Poznámky: **1)** O šlechtických sídlech na území Brandýsa n. O. pojednává podrobně autor tohoto článku v publikaci *Hrady, zámky a tvrze okresu Ústí nad Orlicí. Ústí nad Orlicí 1995*, s. 14–19, proto zde neuvádíme podrobněji jejich historii. Uvedené zmínky jsou jen jakýmsi úvodem k historii dalšího, dnes však zcela zaniklého brandýského zámku, který vznikl mimo centra Brandýsa n. O., na dnešním k. ú. vsi Mostku v sousedství Brandýsa, kterému je toto pojednání věnováno. **2)** K složitým majetkovým změnám na brandýském panství srov. Sommer, J. G.: *Das Königreich Böhmen statistisch-topographisch dargestellt IV. Prag 1836*, s. 305–306 a Sedláček, A.: *Hrady, zámky a tvrze Království českého II. Praha 1883*, s. 141–144. **3)** Podrobnosti o položení základního kamene se dozvídáme ze spisu, který byl do tohoto základního kamene vložen a který publikuje poprvé Bienenberg, K. J.: *Versuch über einige merkwürde Alterthümer in Königreich Böhmen II. Königgrätz 1779*, s. 56–57 a Schaller, J.: *Topographie des Königreichs Böhmen XV. Wien 1790*, s. 229–230. **4)** Srovnaj první dílo cit. v pozn. 3, s. 55–56, a druhé dílo cit. v pozn. 3, s. 229. Obě zmiňují, že stavba začíná být rozebírána a materiál využíván na jiné stavby. **5)** První cit. v pozn. 2, s. 312–313. **6)** Mapa josefského vojenského mapování, list č. 131, dostupné na <http://oldmaps.geolab.cz/>, kde uvedena plná citace. **7)** První cit. v pozn. 2, s. 312–313. **8)** Ústřední archiv zeměměřičství a katastru Praha, fond Mapy stabilního katastru Čechy, inv. č. 0459 Brandýs nad Orlicí a Mostek, inv. č. 4851, dostupné též na <http://archivnimapy.cuzk.cz/>. **9)** Mapa je dostupná na <http://nahlizeniidokn.cuzk.cz/Mostek>. **10)** Heber, F. A.: *Die Schlossruine Mostek in Böhmen*. In: *Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen 24. Wien, Prag, Leipzig 1844*, s. 262–263. K tomuto textu je přiložena nepaginovaná rytina zámku. Reprodukce této rytiny byla poprvé publikována bez bližšího komentáře v F. A. Heber: *České hrady, zámky a tvrze – západní Čechy. Praha 2002*, s. 12 úvodu o Heberovi. Jedná se o český překlad Heberova díla, kde jsou jednotlivé lokality řazeny regionálně podle bývalých rozsáhlých krajů, nikoli v Heberově pořadí. Západní Čechy (Západočeský kraj z let 1960–1990) jsou I. dílem tohoto seriálu (dodnes vydány 4 díly – ještě jižní, střední, severní, zatím chybí jen východní Čechy), který je realizován pod vedením Ireny Bukačové, ředitelky muzea v Mariánské Týnici. **11)** Druhá cit. v pozn. 2, s. 144 a *Království české VI (vydavatel P. Körber) – Východní Čechy II. Praha 1914*, s. 292. **12)** K tomu srov. Wirth, Z.: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Vysokomýtském. Praha 1902*, s. 99.

Hrádek Bílý Kámen

Jakub Vazač – Jan Vazač

Toto pojednání se zabývá odborně málo probádaným drobným panským sídlem, lidově spojovaném s blízkými Košetecemi, ale ležícím v katastru vsi Onšov (okr. Pelhřimov), s níž má podle názoru autorů i historickou spojitost. V soudobé literatuře o tomto středověkém opevnění kolují nanejvýš stručná konstatování o jeho existenci. Z povědomí lidí se vytratilo natolik, že i trampové z osady Šolc Boys, zasahující do jeho areálu, o něm nemají ponětí. Neznalost „zálesáků“ omlouvá nízký stupeň zachovalosti hrádku, jehož pozůstatky autoři zřetelněji rozpoznali až po jejich přeměření a zhodnocení.

Popis

„Místo, na němž stávala druhá košetická tvrz, se dnes nazývá Bílý Kámen nebo Dubčice. Bývala snad jedním ze sídel majitelů Košetec. Stávala 2,5 km východně od Košetec nad levým břehem Martinického potoka v nejjižnější části katastru Onšova. Tvrz byla založena na skalnatém ostrohu, který je vytvořen ohybem Martinického potoka. Zachovaly se z ní dva příkopy a dva valy. Na tvrzišti je jen několik prohlubní a vyvýšenin, ale zbytky staveb nejsou patrné.“¹⁾

Citované řádky představují jeden z nejpodrobnějších běžně dostupných popisů sídla zvaného Bílý Kámen, o němž by více prozradily snad jen námi nenalezené výsledky odbornějšího průzkumu provedeného roku 1998.²⁾

Hrádek se nachází při severním okraji pelhřimovského okresu, zhruba 2,5 km východně od vsi Košetice a přibližně stejně daleko od severozápadně ležícího Onšova, na GPS souřadnicích 49.5635364N a 15.1503361E.

Malebné údolí Martinického potoka tu zprava lemuje masiv kopce Hůry (544 m n. m.), 400 metrů západně od Bílého Kamene přerušovaný od jihu přítékajícím Pekelským potokem, nad nímž se vypínají pozůstatky košetického Kočičího hrádku. Levý břeh Martinického potoka tvoří oválný výběžek z jihojihozápadního spočinku vrchu Šanořína (543 m n. m.). Východní část tohoto útvaru vymodeloval obrat vodoteče o 180 stupňů, do podoby úzkého ostrohu počínajícího 440 m vysoko nad mořem a pozvolna zanikajícího v rozšiřující se opyši a březích 425 m nad mořem tekoucího Martinického potoka (viz obr. 1).

Tuto ostrožnu od úbočí kopce Šanořína odděluje zhru-

ba 2,5 m hluboký a 5 m široký příkop, za kterým se zvedá val, podle množství rozptýlených kamenů původně z čelní strany zajištěný kamennou plentou či zdí, jímž počíná úctyhodných 60 m dlouhý a přibližně 16 m široký areál hrádku Bílý Kámen (viz obr. 2). Podobný val se dochoval i na východním konci hrádku, taktéž hájeném přes 6 m širokým a 3–4 m hlubokým příkopem, z části zastavěným trampskou chatou (viz obr. 3). Na jižní a severní straně, kde sídlo dostatečně chránily svahy prudce klesající k Martinickému potoku, se stopy po opevnění nedochovaly, nejspíše zde stály jen dřevěné hradby. Na severu mohla být i hradní brána, na což by poukazoval pěšinou zkomolený spočinek stoupající od severního konce východního valu směrem k nádvoří, do něž vstupuje v polovině jeho délky. Nejde-li o novodobou cestu, může jít o pozůstatek vstupního příhrádku. Dalším místem vhodným pro situování brány je severozápadní roh hrádku, kde však chybí náznaky přístupové cesty, pouze zde do příkopu schází novověká stezka. Pro rozpoznání obytných budov na mírně svažitém nádvoří hrádku je nutné zapojit velkou dávku fantazie (viz obr. 4). Za západním valem upoutá pozornost kupa kamenů, jež by mohla pocházet z čtverhranné stavby o rozměrech cca 6 x 6 m, snad hrázděné nebo na kamenném přízemí posazené dřevěné věže, hlídající výrazně stoupající předpolí. Pár kroků na východ od této kupy naznačuje kamenná suť zhruba přes 12 m dlouhý a 6 m široký objekt, buď hrázděný, anebo dřevěný s kamennou podezdívkou, v přízemí rozdělený na dvě místnosti (viz obr. 5).

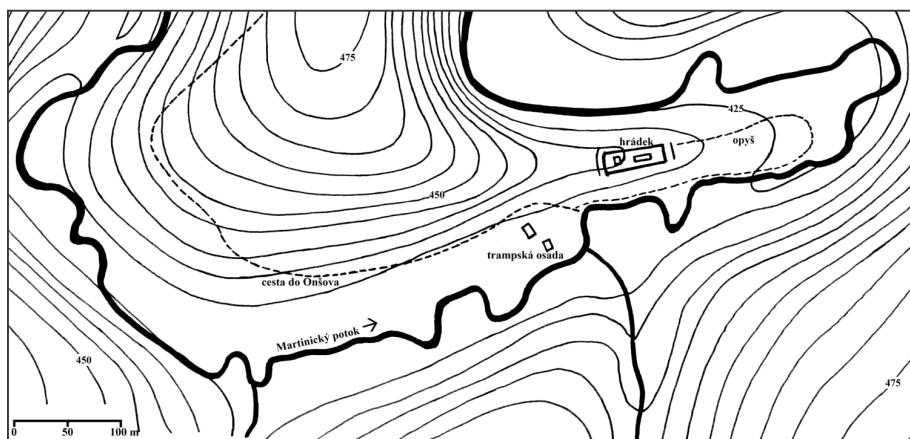
Pod hradištěm klesá k východu stometrový jazyk opyše bez rozpoznatelných stop zástavby, na němž počíná cesta, jež se stáčí pod jižní stranu hrádku, kde sleduje vody Martinického potoka, a pak prochází přes trampskou osadu zabranou louku, za níž počíná stoupat z údolí směrem na západ k Onšovu. Tato novodobě upravená cesta by mohla zčásti kopírovat původní komunikaci vedoucí k hrádku.³⁾

Nastíněnou podobu Bílého Kamene je třeba brát s rezervou, přestože k ní existuje opora v podobě několika analogií. Přibližně stejně vypadal například hrad v moravském Újezdě u Tišnova a hrad u Čtyřkol na Benešovsku.⁴⁾ Po srovnání s nimi navíc shledáváme za nevhodné zařazení označení místa termínem tvrz. Nadále se sice budeme

z opatrnosti přidržovat pojmu hrádek, nicméně za přípustné považujeme i zařazení Bílého Kamene do kategorie opravdových hradů, s nimiž má mnoho shodných atributů.

Historie hrádku ve spojitosti s historií Onšova

O Bílém Kameni neexistují žádné listinné doklady a pochybná je i autentičnost jeho od barvy zdejších žulových skalisek odvozeného jména. V historických spisech nenajdete ani občas užívaný název Dubčice, nejspíše odkazující na druhovou skladbu

Obr. 1: Bílý Kámen – poloha hrádku zanesená na zeměpisné mapě (kresba Jakub Vazač 2017).

okolního stromového porostu, podobně jako protilehlá stráň Vrbice.

Všeobecně se o Bílém Kámeni míní, že jej spolu s nedalekým Kočičím hrádkem a bájnou tvrzí na Vysrčkově založili páni z Košetice,⁵⁾ v písemnostech figurující od poloviny 14. do počátku 15. století, o čemž lze pochybovat. August Sedláček se domníval, že starou košetickou tvrzí je Kočičí hrádek a jen konstatoval, že nedaleko od něj je jiné tvrziště, zvané „u Bílého Kamene“.⁶⁾ Vladykové z Košetice snad obývajících Kočičí hrádek, nebyli tak solventní, aby si zřídili další sídlo, ještě k tomu na druhém břehu Martinického potoka, ještě dále od jejich jediného zdroje příjmů, vesnice Košetice.

Kdo tedy mohl stát u zrodu hrádku Bílý Kámen, dle stavebního pojetí rámcově datovatelného do druhé poloviny 13. století?

Bezpečně doloženým statkem v tomto kraji je přemyslovský Želivský újezd, jenž byl roku 1144 rozdělen na zboží kláštera v Želivě a pražským biskupům náležící Červenoečicko, které na severozápadě sahalo až k Pekelskému údolí a na pravý břeh Martinického potoka táhnoucí se naproti Bílému Kámeni.⁷⁾ Červenoečičtí biskupové měli pádný důvod k zajištění těchto míst strážnicí, poněvadž údolím Martinického potoka procházela pro řečické dominium životně důležitá Želivská stezka, na níž se napojovala cesta spojující střediskovou tvrz v Červeně Řečici s biskupským sídlem v Praze.⁸⁾ Tímto strážištem ovšem nebyl Bílý Kámen, ale nejspíše blízký Kočičí hrádek, později ovládnutý košetickými vladyky. Bílý Kámen už totiž neležel na Červenoečicku, jak dokazují odvěká hraniční funkce Martinického potoka a příslušnost lokality do onšovského katastru.

V dějinách Onšova narazíme na několik skutečností, s trochou představivosti schopných osvětlit původ Bílého Kamene. Statky onšovské šlechty se buď vydělily z knížecího-královského teritoria, či Červenoečicka, anebo zabraly pozemky, na něž nikdo nevznesl nárok.⁹⁾ Jistou roli v tom mohlo sehrát i předpokládané rýžování zlata v Martinickém potoce, jenž je na horním toku ještě na mapách z 19. století zván Goldbach – Zlatý potok.

K vysazení Onšova došlo nejpozději před rokem 1252, v němž do psaných dějin vešel první vladyka s predikátem po této vsi, pan Markvart.¹⁰⁾ Z Onšova se psal i Čěč (†1267) nosící v erbů kance,¹¹⁾ ztotožňovaný s panem Čěčem, vykonávajícím v letech 1256–1264 úřad nejvyššího zemského sudího.¹²⁾ Dvorských postů dosáhli i Čěčovi dva synové.

Obr. 2: Bílý Kámen – západní čelní příkop a val hrádku (foto Jan Vazač 2016).

Obr. 3: Bílý Kámen – pohled na východní příkop z východního valu hrádku (foto Jan Vazač 2016).

První z nich, Oneš, jeden z deseti purkrabí Pražského hradu, v letech 1261–1277 královský podčeší,¹³⁾ se díky napjaté atmosféře v zemi vypracoval také až na nejvyššího zemského sudího. Roku 1276 české stavy využily vyhocení potyček krále Přemysla Otakara II. s římským císařem Rudolfem Habsburským a vyhlásily vzpouru, čímž chtěly válečnou hrozbou zaneprázdněného panovníka přimět k pokornosti. Zrazený Přemysl Otakar musel 26. listopadu 1276 uzavřít se svým císařským rivalem ponižující Vídeňský mír,¹⁴⁾ obsahující i klauzuli o milosti pro rebely. Navzdory ní král vůdce odboje tvrdě potrestal a následujícího roku pro jistotu odvolal členy vyšší šlechty z předních úřadů nahradiv je zástupci nižšího panstva. Sesazením Děpolda z Rýzemberka uvolněný úřad zemského soudce byl roku 1277 předán Oneši z Onšova a ponechán mu do roku 1279.¹⁵⁾ Druhý syn Protiven, někdy mezi rokem 1268–1277 též jmenovaný královským podčíšníkem,¹⁶⁾ je spojován s Protivenem z Borovska, roku 1279 podkomořím opavského dvora královny Kunhuty Uherské – ženy Přemysla Otakara II., a v roce 1289 nejvyšším komořím královny Guty Habsburské – manželky Václava II.¹⁷⁾

Onšovským vladykům tedy k panovnickému dvoru pomohly spory krále Přemysla Otakara II. s předními šlechtickými rody vzpírajícími se královi absolutistické vládě. Přemysl Otakar pro tyto rozmíšky na velmože zanevřel a obklopil se zástupci drobnější šlechty, od níž očekával jako vděk věrnost a poslušnost. Mnohdy šlo o osoby působící ve službách královny Kunhuty¹⁸⁾ a hlavně pražského biskupa Jana III. Dražic.¹⁹⁾ Ten zřejmě ke králi přivedl i onšovské vladyky, dobré sousedy a snad také leníky na jim drženém Červenoečicku.

Nejstarším sídlem onšovských vladyků byl dvorec, situovaný ve středu vsi, na ostrohu stoupajícím od soutoku Martinického potoka s vodotečí přitékající od Těškovic. Dodnes se z jeho areálu dochoval jen původně románský kostel sv. Martina.

Vzrůstající prestiž možná přiměla Čěče nebo jeho syny Oneše a Protivena k výstavbě reprezentativnějšího sídla – Bílého Kamene. Nebyly by jedinými takto si počínajícími dvořany krále Přemysla Otakara II.; kupříkladu pražský purkrabí Oldřich z Říčan si postavil pozdější razantní biskupskou přestavbou setřený hrad v Křivsoudově²⁰⁾ a purkrabí Řehník se z litovické tvrze přestěhoval do nového hradu v Dražicích, jehož první stavební etapa obepínaná hliněnými valy se svým archaickým vzhledem blížila pojednávajícímu hrádku.²¹⁾

Obr. 4: Bílý Kámen – nádvoří hrádku od východu (foto Jakub Vazač 2017).

Pro existenci Bílého Kamene za časů Oneše a Protivena by nepřímo svědčilo zřízení další onšovské fary, což lze interpretovat tak, že původní svatomartinskou faru dotoval bratr zdědivší otcovský dvorec, kdežto nový farář byl nadán bratrem žijícím na dědictvím získaném či jím zbudovaném hrádku. Působištem druhého kněze mohl být počátkem 19. století zbořený a stále neprobádaný kostel Proměnění Páně na vrchu Hůra, údajně pocházející z poloviny 13. století.²²⁾

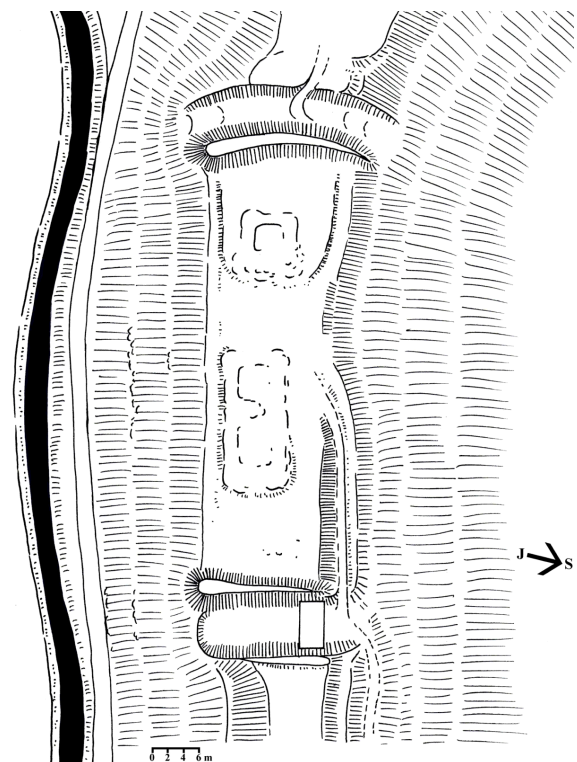
Jestliže byl již roku 1260 doložený Protiven z Onšova opravdu totožný s Protivenem z Borovska známým od roku 1279, mohl být pravděpodobně mladší než jeho bratr Oneš, neboť se v listinách vyskytuje déle než on.²³⁾ Jako druhorozený by, čistě hypoteticky, podědil starý onšovský dvorec, z něž se později odstěhoval na hrad v Borovsku, u něž neznáme stavební vývoj,²⁴⁾ a tak nemůžeme říct, zda jej Protiven vystavěl či obdržel. Starší Oneš by honosnější Bílý Kámen převzal po otci, anebo zbudoval, aby nemusel s bratrem sdílet onšovský dvůr. Hrádkem by také svému okolí dokázal svou moc a bohatství.

Pozdější osudy Bílého Kamene od dalších onšovských vládců s kancem erbu neodvodíme, jelikož Protiven a Oneš jsou poslední známí zástupci tohoto klanu, ačkoliv August Sedláček za jejich praprotomka považuje v letech 1361–1388 zmiňovaného Čče z Onšova, jehož heraldický symbol se nedochoval.²⁵⁾ O jiném vladysckém rodu s Onšovem v predikátu se dovídáme v roce 1336, kdy se po vsi píše Rupert se židovským kloboukem ve znaku, spravující zbraslavským klášterem vlastněný hrad Landšperk, roku 1339 sloužící coby purkrabí v biskupské Olomouci. Roku 1361 jeho syn Rupert spolu s Ješkem Kadalicem uplatnil podací právo k onšovské faře, čili k vesnici nějaký vztah měl, ale zda i k Bílému Kameni, těžko říci. Pečeť s kloboukem ještě užívali roku 1388 Oneš a roku 1415 opět Rupert z Onšova.²⁶⁾

Prostota Bílého Kamene, poukazující na jeho krátkodobé obývání, působí dojmem pouhého provizorního dokončení. Absence stop po požáru svědčí o tom, že nezánik násilně, nýbrž opuštěním, k němuž, v krajním případě, došlo mezi polovinou a koncem 14. století, kdy přímo v Onšově vzniklo nové feudální sídlo – tvrz, podle nálezů při zemních pracích situovaná do dnešního hospodářského dvora, rozkládajícího se mezi zámek a kostelem svatého Martina.²⁷⁾

Následující dějiny Onšova tedy již s Bílým Kamemem nemusí být bezprostředně svázané, nicméně po spojení s výše psanou minulostí představují krásný příklad několikerého přenosu panského sídla z již nepohodlné stavby do nové, a proto by byla škoda ve zkratce je neuvést.

Na tvrzi ve vsi seděli Onšovští z Onšova s ozubeným kolem ve štítě. Tvořili třetí vladysckou rodinou odvozující svůj původ z Onšova, v tom čase již rozděleném mezi několik vlastníků. Předkem Onšovských je od roku 1377 známý zeman Vilém (†1388). Ten měl za syny Zikmunda a Beneše, jehož potomci Beneš a Jan se o ves dělili s jakýmsi Bracháčkem a prý i Janem Leskovcem z Leskovce, jehož onšovské zboží roku 1424 zdědil Zdeněk z Volfberka, po němž odúmrtí propadlo královské komoře. Mimochoodem, Jan Onšovský z Onšova roku 1415 zpečetil stížný list adresovaný kostnickému koncilu. V 15. století část podacích práv k Onšovu přešla na pány ze Studeného a Onšovští z Onšova přesídlili na Kutnohorsko. K Onšovským se ještě hlásí do roku 1466 Vilém, do roku 1483 Jan a pak další Vilém, po němž Onšov od roku 1519 držela jeho dcera Anna Škopková z Bílých Otradovic bydlící na tvrzi v Kamberku. Onšovská tvrz tehdy chátrala a jako pustá je v roce 1537 Annou Škopkovou postoupena její dceři Johance, provdané za Jana Lukaveckého z Lukavce. Roku 1589 byl přesně určen jinému Janu Lukaveckému z Lukavce případnější podíl z onšovské tvrze, tvořený horní světnicí se síní, komorou s dvěma prostorami nad ní, komoru na skladování sýrů a maštalí. Schody, pavlač, ratejnu, kuchyň a pec měl Jan spoluzívat spolu s bratrem Mikulášem. V roce 1622 Onšov od Lukaveckých z Lukavce koupila Juliána Beřkovska ze Šebřova, rozená z Amštatu, jejíž dcera Salomena panství prodala svému druhému manželovi Janu Jakubu z Gastheimu. Ten ves přenechal svému synovi Janu Danielovi, za něž na sešlé onšovské tvrzi pobývali ve světnici vpravo od vjezdu onšovský farář a ve dvou místnostech s komorou a kuchyní panský hejtman. Už Gastheimové počali stavět dnešní zámek, roku 1738 ještě v nedokončeném stavu spolu se vsí odkoupený pražskou arcibiskupskou konsistoří od zadluženého Martina Michny z Vacínova. Od roku 1761 Onšovsko spravovalo a později

Obr. 5: Bílý Kámen – plán hrádku (měřeno pásmem, kresba Jakub Vazač 2017).

jej velkostatkářům pronajímalo pražské arcibiskupství. Roku 1924 byl onšovský statek v rámci pozemkové reformy převzat státem a rozparcelován mezi vesnické rolníky.²⁸⁾

V udržovaném zámku od 2. poloviny 20. století sídlí domov důchodců. Horší osud měla onšovská tvrz, z níž se dochoval jen dvůr, důsledkem špatného hospodaření JZD i současných majitelů valně chátrající.

Závěr

Snad bude tímto článkem probuzen zájem ze strany odborníků, kteří by výzkumem Bílého Kamene získali spoustu informací o málo známé kategorii nejstarších hradů šlechtického založení. Nezbytností je jeho patřičné zajištění před působením přírody i lidí. Případná prezentace hrádku výletníkům by měla co nejméně narušovat čarokrásné údolí Martinického potoka a zachovávat soukromí k přírodě ohleduplné trampské osady.

Poznámky: **1)** Kolektiv: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a Slezsku VI. Praha 1989, s. 216. **2)** Za informaci o tomto průzkumu zaměřeném i na nedaleký Kočičí hrádek, který provedl vlastivědný kroužek vedený pracovníky pelhřimovského muzea, děkujeme slečně Martině Kosířové, milovnici historie krátce pobývajících v Onšově. Nepřímo tuto informaci potvrzuje Veletová, B.: Chronologický přehled nejdůležitějších událostí z dějin obce a jejího okolí. Dostupné na <http://www.kosetice.cz/dejiny-v-cislech/d-1001/p1=1001> [2. 3. 2017]. **3)** Výsledky průzkumu areálu a jeho hrubého přeměření pomocí pásma autory 10. března 2017. **4)** Plaček, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Praha 2007, s. 660–661; Durdík, T.: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha 2009, s. 176. **5)** Beránek, K.: Kronika obce Košetice z roku 1918–

1938. Rukopis, s. 8. **6)** Sedláček, A.: Hrady, zámky a tvrze Království českého XII. Praha 1998–2000 [CD-ROM], s. 204. **7)** Hejhal, P.: Pravěké a raně středověké osídlení české části Českomoravské vrchoviny. Doktorská disertační práce, Masarykova univerzita Brno, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie. Brno 2009, s. 184–187. **8)** Citace v pozn. 7, s. 85–86. **9)** Martínková, L.: Pelhřimov v pozdním středověku 2. Město a panství, Postavení města v rámci organizace řečického panství na konci 14. století, Venkovské zázemí Pelhřimova. In: Vlastivědný sborník Pelhřimovska 16. Pelhřimov 2005, s. 41–45. **10)** Citace v pozn. 6, s. 208. **11)** Citace v pozn. 6, s. 208. **12)** Palacký, F.: Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě II. Praha 1968, s. 43–44. **13)** Citace v pozn. 6, s. 208. **14)** Čornej, P. a kolektiv: Kdy, kde, proč a jak se to stalo v českých dějinách. Praha 2001, s. 75. **15)** Citace v pozn. 6, s. 208. **16)** Citace v pozn. 6, s. 208. **17)** Kolář, M.: Nejstarší pečeti šlechty české šlechty až do roku 1300. Tábor 1883, s. 13. **18)** Šretr, O.: Kunhuta Uherská, královna česká, * asi 1245–46, † 9. 9. 1285. Bakalářská diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav. Brno 2008, s. 28–29. **19)** O tomto tématu více například Libor, J.: Václav II. Král na stříbrném trůnu. Praha 2015. **20)** Citace v pozn. 6, s. 191. **21)** O těchto hradech viz například dílo cit. jako druhé v pozn. 4, s. 122–123, 303–304. **22)** Citace v pozn. 7, s. 230. **23)** O totožnosti Proti-vena z Borovska například Kolektiv: Nová zjištění na hradě Vildenberk u Pozořic, okr. Brno-venkov. In: Archaeologia historica 38, č. 2. Brno 2013, s. 415–433. **24)** Druhá cit. v pozn. 4, s. 74–75. **25)** Citace v pozn. 6, s. 208. **26)** Citace v pozn. 6, s. 208. **27)** Nejstarší historie Onšova. Dostupné na: http://obec.onsov.cz/historie/1_nejst_hist.html [2. 3. 2017]. **28)** Citace v pozn. 6, s. 208; citace v pozn. 27.

Drobnosti, dodatky, opravy, informace, zajímavosti, ohlasy

Půlstoletí Pavla Vařky

Dne sedmnáctého července se dožívá významného životního jubilea výrazná osobnost české archeologie Pavel Vařka. Vystudoval archeologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (1985–1989). Absolvoval studijní pobyty na Humboldtově univerzitě v Berlíně (1989) a na Univerzitě v Oxfordu (St. Anthony's College) v letech 1992–1993. Doktorát získal po absolvování externího postgraduálního studia na Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou na Pražské univerzitě (1991–1996). Svě dosavadní studium završil v roce 2007 obhajobou habilitační práce na téma Archeologie středověkého domu. Pracoval v Pražském ústavu památkové péče a ochrany přírody (1989–1990), Archeologickým ústavu v Praze (1991–1993), Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v Praze (1993–1998) a občanském sdružení Archaia (1998–1999). V roce 1998 začal přednášet na Katedře archeologie FF Západočeské univerzity v Plzni a tomuto pracovišti zůstal věrný do těchto dnů. Přednáší celou řadu témat z okruhu pozdního středověku až modernity a archeologické teorie a metodologie. Za léta svého pedagogického působení vychoval celou řadu studentů bakalářského, magisterského a doktorského studia archeologie, autora tohoto příspěvku nevyjímaje. Díky jeho nadregionálnímu záběru vytvořila plzeňská katedra archeologie badatelské centrum rozvíjející základní výzkum v teoretické i terénní archeologii. Jsou zde řešeny problémy archeologické metodologie, prostorové a nedestruktivní archeologie, vytvářeny komplexní archeologické databáze a zpracovávána prostorová archeologická data a to vše ve spolupráci s dalšími tuzemskými i zahraničními pracovišti. Během působení v univerzitní sféře se stal nejprve proděkanem a od roku 2009 děkanem Filozofické fakulty Západočeské univerzity. Tuto funkci zastává dodnes. Od roku 2001

dodnes je také členem plzeňské pobočky Klubu Augusta Sedláčka.

Již od počátku zájmu o archeologické památky se zabývá archeologií středověku a novověku, tradiční kulturou a osídlením tohoto období, vesnickými sídly a archeologií domu a metodami terénního archeologického výzkumu. Jeho stěžejním tématem je zejména vesnický středověký dům, kdy jeho monografie o archeologii středověkého domu (viz bibliografie) představuje první syntézu takového druhu. Společně s řadou kolegů a žáků zkoumá již řadu let nejen okolí Plzně a Rokycansko, kde se zaměřuje na výzkum zaniklého vesnického osídlení a sídel nižší šlechty. Známé jsou zejména výzkumy celé řady zaniklých vesnic jako je Borek, Cetkov, Sloupek a další. Jejich výzkum byl zintenzivněn zejména ve spojitosti s Výzkumným záměrem „Opomíjená archeologie“, který Pavel vedl po celou dobu jeho řešení v letech 2005–2010. Na základě spolupráce s dalšími kolegy v Čechách i zahraničí se také daří zkoumat období třicetileté války s otázkami s tím spojenými. Tento přístup vedl k získání významných projektů s mezinárodním přesahem jako je GA ČR Proměněná země: interdisciplinární výzkum vlivu třicetileté války na venkovskou krajinu Čech nebo HERA Accessing Campscapes: Inclusive Strategies for Using European Conflicted Heritage. V posledních několika letech k tomuto širokému okruhu zájmu přidal také dobu nedávnou, resp. období tzv. modernity. Je možné jej považovat za hlavního zakladatele tohoto směru v České republice, ve kterém rozvíjí teorii a metodologii tohoto odvětví a vychovává své žáky. Zaměřuje se na celou řadu témat od studia obecně moderních sídelních struktur, vesnice zaniklé po roce 1945, železnou oponu, problematiku poválečného trampingu nebo období spojené s 2. světovou válkou obecně, jako jsou vojenské objekty nebo zajatecké tábory. Připomeňme například nedávný výzkum s polskými kolegy v prostoru vyhlazovacího tábora Treblinka. Z této činnosti vzniklo

v posledních letech několik zajímavých výstupů nemajících v středoevropském prostředí obdobu (viz bibliografie).

O tom, že archeologie nezná hranic a je nutné v rámci studovaných témat přesáhnout území našeho malého státu, věděl jubilant již v období svých studií. Nyní je stále častěji možné vidět jeho výzkumné přesahy napříč řadou států i celou Evropou. Kromě již zmiňovaných výzkumů v Polsku jmenujme pořádání celé řady mezinárodních konferencí, navázání spolupráce s našimi nejbližšími sousedy v rámci projektu Archäozentrum Bayern-Böhmen – Gemeinsamen Kulturraum bewahren und vermitteln (Archeocentrum Čechy-Bavorsko – chránit a sdílet společný kulturní prostor) nebo etnografické výjezdy se studenty do Rumunska za účelem studia archeologických transformací. Pod vedením Pavla Vařky bylo uskutečněno již také několik výzkumných expedic do Karáčejevsko-čerkeské republiky Ruské federace. V rámci dokumentačního výjezdu byla věnována pozornost několika skupinám památek s cílem jejich komplexní dokumentace, interpretace a vytvoření koncepce jejich ochrany. V popředí jsou památky spojené s tzv. Hedvábnou stezkou nebo studium stavebních tradic roubené vesnické architektury.

Pavel (mezi přáteli řečený Medvěd) patří mezi významné osobnosti archeologie v Čechách a zahraničí. Přejme mu stále stejný elán do práce, celou řadu nových námětů na poli vědeckém, spokojenost v osobním životě a zejména hodně zdraví do dalších let.

Bibliografie

1990: Ernée, M. – Militký, J. – Nováček, K. – Prošťák, J. – Turek, J. – Vařka, P.: K optimalizaci vysokoškolského studia oboru archeologie, *Archeologické fórum* 1, 109–115.

1991: Vařka, P.: Příspěvek k problematice vypovídacích možností konstrukčních relikvií středověkého vesnického domu, *Archeologické rozhledy* 43, č. 4, 585–592; Ernée, M. – Nováček, K. – Smejtek, L. – Turek, J. – Vařka, P.: Facie environmentálního jointu v koherentní konkluzi impaktu (vstup a výstup totálně konvenční struktury), *Archeologické fórum* 2, 98; Vařka, P.: Stavební obětiny z české a moravské středověké vesnice v archeologických pramenech, *Český lid* 78, 117–119.

1992: Vařka, P.: Mazanice – středověký stavební materiál v archeologických pramenech a problematika jeho interpretace, *Sborník Společnosti přátel starožitností* 3, 105–110; Nováček, K. – Vařka, P.: Středověká výroba dehtu a smoly na Příbramsku I. Výzkum dehtářského pracoviště u Stěžova, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 100, 13–25; Vařka, P.: Studium vesnického domu 16.–17. století a postmedievální archeologie. In: Škabrada, J. (ed.): *Vesnický dům* v 16. a 17. století. Praha, 15–20.

1993: Nováček, K. – Vařka, P.: Libkovice – vývoj a zánik severočeské vesnice, *Dějiny a současnost* 15, č. 1, 49–51; Vařka, P.: Povrchový průzkum hradu Přiběničky (okr. Tábor). In: *Castel-*

ologica bohemia 3. Praha, 95–110; Nováček, K. – Vařka, P.: Středověká výroba dehtu a smoly na Příbramsku II. *Časopis Společnosti přátel starožitností* 101, 20–28.

1994: Fridrich, J. – Klápště, J. – Vařka, P. (ed.): *Mediaevalia archeologica bohemia* 1993. Prague; Vařka, P.: Customs and rites connected with the building process of a rural house and its importance for the study of archaic notions about space and landscape, *Památky archeologické – Supplementum* 2, 117–138; Vařka, P.: Konstrukce středověkého vesnického domu v Čechách a na Moravě (10.–15. století), *Český lid* 81, 184–200; Vařka, P.: Zur Konstruktion des mittelalterlichen Dorfhauses in Böhmen und Mähren (*Historische Bauwesen. Material und Technik*), *Jahrbuch für Hausforschung* 42, 253–266; Nováček, K. – Vařka, P.: Libkovice, okr. Most – záchranný archeologický výzkum (předběžná zpráva), *Památky archeologické – Supplementum* 2, 223–224; Bureš, M. – Kašpar, V. – Vařka, P.: Preliminary report on the 1992–1993 excavations at the medieval site near to St Peter's church, Prague, *Památky archeologické – Supplementum* 2, 205–214; Klápště, J. – Vařka, P.: Úvodem k *Mediaevalia Archeologica Bohemica* 1993, *Památky archeologické* 85, 5–8; Vařka, P.: Význam obřadů a zvyklostí spojených se stavbou vesnického domu pro poznání archaických představ o krajině a prostoru. In: Beneš, J. – Brůna, V. (ed.): *Archeologie a krajinná ekologie*. Most, 125–138; Vařka, P.: Záchranný archeologický výzkum na Konoopišti (okr. Benešov) v roce 1992, *Castellologica bohemia* 4, 327–330.

1995: Vařka, P.: Nálezy mazanice v archeologických strukturách – deskriptivní systém a databáze MAZANICE, *Archeologické fórum* 4, 59–64; Břeň, D. – Kašpar, V. – Vařka, P.: K problematice počítačového zpracování středověké keramiky (databáze KLASIFIK), *Archeologické fórum* 4, 36–41; Bureš, M. – Kašpar, V. – Vařka, P.: Praha 1-Nové Město, Mlynářská ul. čp. 1216/II, *Pražský sborník historický XXVIII*, 246–247. Praha; Kašpar, V. – Vařka, P.: Záchranný archeologický výzkum v Petřské ulici čp. 1136/II v Praze 1, *Archeologické rozhledy* 47, č. 4, 657–675.

1996: Nováček, K. – Turek, J. – Vařka, P.: Archaeological Research of Present-day Villages of a Medieval Origin in Bohemia. In: *Ruralia I*, *Památky archeologické, Suppl.* 5. Praha, 314–325; Vařka, P.: Záchranný archeologický výzkum na hradě Točnicku (okr. Beroun) v roce 1991, *Castellologica bohemia* 5, 299–300; Militký, J. – Vařka, P.: Češnovice (distr. of České Budějovice), *Památky archeologické – Supplementum* 5, 321–322; Nováček, K. – Vařka, P.: Libkovice (distr. of Most), *Památky archeologické – Supplementum* 5, 317–320.

1997: Nováček, K. – Vařka, P.: Pozůstatky lokačního domu v čp. 289 v Plzni. Méně známá stavební tradice v Čechách vrcholného a pozdního středověku. In: *Život v archeologii středověku*. Sborník příspěvků věnovaných Miroslavu Richterovi a Zdeňku Smetáňkovi. Praha, 488–497; Nováček, K. – Vařka, P.: Archeologický výzkum žijících vesnic středověkého původu v Čechách, *Archeologie ve středních Čechách* 1, 429–444; Nováček, K. – Vařka, P.: Medieval tar production in the Příbram region. In: W. Brzeziński – W. Piotrowski (ed.): *Proceedings of the First International Symposium on Wood Tar and Pitch*. Warszawa, 87–96; Ernée, M. – Vařka, P. – Zavřel, P.: 1997: Nové doklady osídlení 13. století na Českokrumlovsku, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 10, 41–57; Dohnal, M. – Vařka, P.: Výzkum novověké vesnické usedlosti v Srlíně (okr. Písek) – svědectví archeologických a písemných pramenů, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 10, 84–106; Militký, J. – Vařka, P.: Nové archeologické výzkumy středověké a novověké vesnice v jižních Čechách, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 10, 39–40; Militký, J. – Vařka, P.: Češnovice: Archeologický výzkum středověké a novověké vesnice na Českokbudějovicku I. Pozdně středověký dům v usedlosti čp. 13, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 10, 58–79; Vařka, P.: Čas kontinuální proměny a čas diskontinuity. Proměny tradičního obydlí ve středověké Evropě, *Archeologické rozhledy* 49, 294–303; Bureš, M. – Kašpar, V. – Vařka, P.: Sixtův dům, Muzejní a vlastivědná práce/Časopis Společnosti přátel

starožitností 35 (105), 181–183; Vařeka, P.: Archeologický výzkum v Žebráku (okr. Beroun), Podbrdsko 4, 7–31; Vařeka, P.: Záchrané archeologické výzkumy v Rakovníku v roce 1996, Archeologie ve středních Čechách 1, 411–422; Vařeka, P.: Záchraný výzkum pozdně středověkého domu v Sedlčanech – předběžná zpráva, Archeologie ve středních Čechách 1, 399–406; Bureš, M. – Vařeka, P.: Hmotná kultura sídlištního komplexu u sv. Petra na Poříčí ve vrcholném a pozdním středověku – výzkum v letech 1988–1990 (nálezy z kostí, kamene, bronzu, skla a keramické plastiky), Archaeologica Pragensia 13, 145–156; Bernat, J. – Lutovský, M. – Vařeka, P.: Zbraslav v raném středověku. Pohřebiště na Zbraslavském náměstí, Archeologie ve středních Čechách 1, 341–382; Vařeka, P.: 1997: Železářský výrobní areál ze 12. století ve Slivenci, Archaeologica Pragensia 13, 121–129; Bureš, M. – Kašpar, V. – Špaček, L. – Vařeka, P.: The 13th century pre-urban settlement complex near the St. Peter's church in Prague, Urbanism in Medieval Europe – Papers of the „Medieval Europe Brugge 1997“ Conference 1, 7–17; Bureš, M. – Kašpar, V. – Vařeka, P.: The formation of the high medieval tenements along the Old Town in Prague, Urbanism in Medieval Europe – Papers of the „Medieval Europe Brugge 1997“ Conference 1, 205–210; Vařeka, P.: Výzkum sídliště knovízské kultury v Praze 5-Velké Chuchli, Archeologické rozhledy 49, č. 2, 333–342.

1998: Vařeka, P.: Kámen v tradičním vesnickém stavitelství ve středověké Evropě, Kámen 4, 163–172; Korený, R. – Vařeka, P.: Archeologické výzkumy v Sedlčanech v letech 1995–1997 (předběžná zpráva), Podbrdsko 5, 199–201; Vařeka, P.: Archeologie středověkého vesnického domu (formování tradiční vesnické architektury ve středověké Evropě), Český lid 85, 1–33; Ernée, M. – Vařeka, P.: Die Graphittonkeramik des 13. Jahrhunderts in Südböhmen und Prag. In: L. Poláček (ed.): Frühmittelalterliche Graphittonkeramik in Mitteleuropa. IV Internationale Tagungen in Mikulčice. Brno, 217–230; Vařeka, P.: Exkurs. Průzkumy památek LXXXIX, č. II, 73–74; Ebel, M. – Frolík, J. – Razím, V. – Vařeka, P.: Opevnění města Českého Brodu, Průzkumy památek 5, č. 2, 47–76; Vařeka, P.: Proměny keramické produkce vrcholného a pozdního středověku v Čechách, Archeologické rozhledy 50, č. 1, 123–137; Beránek, J. – Doležal, D. – Korený, R. – Křivánek, R. – Vařeka, P.: Větrný mlýn holandského typu v Příčověch, Podbrdsko 5, 30–52; Bureš, M. – Finková, K. – Kašpar, V. – Petříčková, J. – Vařeka, P.: Výzkum parcely domu U Sixtů čp. 553/I na Starém Městě pražském, Archeologické rozhledy 50, č. 3, 603–618.

1999: Vařeka, P.: Raně středověké sídliště u Pyšel (okr. Praha-východ). Příspěvek k poznání osídlení dolního Posázaví, Archeologie ve středních Čechách 3, č. 2, 523–530; Nováček, K. – Vařeka, P.: Středověká vesnice, Ethnologia Europae Centralis 4, 63–66; Vařeka, P.: Tradice a změna ve vývoji středověkého vesnického domu, Ethnologia Europae Centralis 4, 23–27; Kašpar, V. – Smejtek, L. – Vařeka, P.: Zaniklý sídlištní komplex Ústupenice na Sedlčansku (okr. Příbram), Archeologický výzkum mlýna z pozdního středověku (předběžná zpráva), Archaeologia Historica 24, 101–109; Kašpar, V. – Vařeka, P.: Život v Karlštejnském podhradí (teze přednášek SPS), Muzejní a vlastivědná práce/Časopis Společnosti přátel starožitností 37/107, 54–59.

2000: Vařeka, P.: Archeologický výzkum v Praze v letech 1997–1998. Praha 1-Nové Město. Hybernská a v Celnici, Čp. 1033/II (spol. s J. Jeřáb), Náměstí Republiky – Kasárna Jiřího z Poděbrad (spol. s M. Erněem), Senovážné náměstí čp. 866/II, Michelská ulice – Michelský dvůr (spol. s D. Polcar), Pražský sborník historický XXXI, 376, 377, 381, 382; Bureš, M. – Kašpar, V. – Vařeka, P.: Archaia – nestátní archeologický ústav: metody a přístupy, Badania archeologiczne na górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w 1996 roku, 205–220; Bureš, M. – Kašpar, V. – Vařeka, P.: Nálezy skla z poslední etapy výzkumu sídlištního areálu u kostela sv. Petra na Novém Městě pražském, Historické sklo 2, 17–27; Nováček, K. – Široký, R. – Vařeka, P.: Výzkum měst v západních Čechách v roce 1999, Zprávy ČAS – Supplément 42, 18–19; Vařeka, P.: Nálezy mazanice z Hradce u Němčic. In: Michálek, J. – Lutovský, M. (ed.): Hradec u Němčic. Sídlo

halštatské a raně středověké nobility. Strakonice-Praha, 285 – 300, 343 – 344.

2001: Vařeka, P.: Stavební kultura předhradí Levého Hradce. In: Levý Hradec v zrcadle Archeologických výzkumů I. Praha, 254–272; Beránek, J. – Doležal, D. – Korený, R. – Křivánek, R. – Vařeka, P.: The Dutch Style Windmill (Tower Mill) at Příčovy, International Molinology 62, 11–16; Vařeka, P.: Proměny sídlištní struktury v mikroregionu Libkovic okr. Most. In: Kozłowski, J. K. – Neustupný, E. (ed.): Archeologia przestrzeni. Kraków, 85–94.

2002: Vařeka, P.: Keramika pozdního středověku až počátku novověku z areálu bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v Praze 1 (zjišťovací výzkum v letech 1998–1999), Archaeologica Pragensia 16, 217–249; Dohnal, M. – Vařeka, P.: Novověké artefakty z bývalého kapucínského kláštera v areálu někdejších kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v Praze 1 (zjišťovací výzkum v letech 1998–1999), Archaeologica Pragensia 16, 251–294; Ernée, M. – Kašák, K. – Kováčik, P. – Vařeka, P.: Osídlení ze 12.–13. století v areálu bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v Praze 1 (zjišťovací výzkum v letech 1998–1999), Archaeologica Pragensia 16, 171–188; Ernée, M. – Kašák, K. – Kováčik, P. – Vařeka, P.: Zjišťovací archeologický výzkum v areálu bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v Praze 1 v letech 1998–1999, Archaeologica Pragensia 16, 155–170; Vařeka, P.: Zahlobené stavby v českých městech vrcholného středověku – zemnice nebo suterény nenalezených nadzemních domů? In: Neustupný, E. (ed.): Archeologie nenalezaného. Plzeň, 252–285.

2003: Vařeka, P.: Archeologie pravěkých jam. Typologie zahlobených objektů na sídlišti knovízské kultury v Praze-Hostiváři. In: Šmejda, L. – Vařeka, P. (ed.): Sedmdesát neustupných let. Sborník k životnímu jubileu prof. Evžena Neustupného. Plzeň, 219–256; Hložek, J. – Vařeka, P.: Nové nálezy v zaniklé středověké vesnici Lažany na Černokostecku, Sborník Muzea Středního Posázaví v Ratajích nad Sázavou a Archeologické společnosti při Katedře archeologie Západočeské univerzity v Plzni 2, 51–56.

2004: Vařeka, P. – Bureš, M.: 2004: Archeologický park Liboc: vznik a koncepce jednoho vzdělávacího projektu, Živá archeologie – Rekonstrukce a experiment v archeologii 0, č. 5, 191–218; Vařeka, P. – Bureš, M.: Archeopark Liboc: origins and conception of one educational project, Reconstruction and Experiment in Archeology – European Platform 0, č. 1, 169–194; Vařeka, P.: Výrobní (hmčářský?) areál z časného novověku v Berouně – České ulici čp. 56, Archaeologia technica 15, 78–84; Vařeka, P.: 2004: Archeologie středověkého domu I. 6.– 15. století. Proměny vesnického obydlí v Evropě v průběhu staletí. Plzeň.

2005: Vařeka, P.: Mazanice. In: Kuna, M. – Profantová, N. a kol. 2005: Počátky raného středověku v Čechách. Archeologický výzkum sídlištní aglomerace kultury pražského typu v Roztokách. Praha, 250–258; Procházka, P. – Vařeka, P.: Manuál terénního archeologického výzkumu odkryvem/popis stratigrafických jednotek. Plzeň.

2006: Vařeka, P. (ed.): Archeologie zaniklých středověkých vesnic na Rokycansku I. Plzeň; Vařeka, P.: Cíle, přístup a metody výzkumu. In: Vařeka, P. (ed.): Archeologie zaniklých středověkých vesnic na Rokycansku I. Plzeň, 9–12; Vařeka, P.: Dokumentace reliéfních antropogenních tvarů. In: Vařeka, P. (ed.): Archeologie zaniklých středověkých vesnic na Rokycansku I. Plzeň, 57–60; Vařeka, P.: Poškození archeologických situací v areálu tvrzíste Rovný, Hláška – zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka XVII, č. 4, 60–61; Vařeka, P.: Archeologie zaniklého středověkého a časné novověkého vesnického osídlení, Univerzitní noviny 12, č. 2, 11.

2007: Vařeka, P.: Zpráva o výzkumu zaniklých středověkých a novověkých vesnic. In: Křišťuf, P. – Šmejda, L. – Vařeka, P. (ed.): Opomíjená archeologie 2005–2006. Plzeň, 150–157; Rožmberský, P. – Vařeka, P. – Veselá, R.: Zaniklá středověká ves Borek v Plzni-Bolevci, Sborník Západočeského muzea v Plzni XVIII, 175–191; Kuna, M. – Vařeka, P.: Archeologický odryv. In: Kuna, M. (ed.): Archeologie pravěkých Čech I. Pravěký svět a jeho poznání. Praha, 94–97; Nováček, K. – Chabr, T. – Filipický, D. – Janiček, L. – Pavelka, K. – Šída, P. – Trefný, M. – Vařeka, P.:

Research of the Citadel at Arbil, Kurdish Autonomous Region, Iraq – First Season, Joint Archaeological Training Program. Plzeň-Praha; Nováček, K. – Vařeka, P.: Středověká vesnice. In: Brouček, S. – Jeřábek, R. (ed.): Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 3. Praha, 976–979.

2008: Dudková, V. – Orna, J. – Vařeka, P. (ed): Hledání zmizelého. Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku (katalog výstavy). Plzeň; Vařeka, P.: Zaniklé vesnice a archeologie. In: Dudková, V. – Orna, J. – Vařeka, P. (ed): Hledání zmizelého. Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku (katalog výstavy). Plzeň, 6–8; Vařeka, P.: Přístupy a metody výzkumu. In: Dudková, V. – Orna, J. – Vařeka, P. (ed): Hledání zmizelého. Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku (katalog výstavy). Plzeň, 13–17; Orna, J. – Vařeka, P.: Raně středověké počátky a vrcholně středověká transformace. In: Dudková, V. – Orna, J. – Vařeka, P. (ed): Hledání zmizelého. Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku (katalog výstavy). Plzeň, 18–19; Vařeka, P.: Vesnice vrcholného a pozdního středověku. In: Dudková, V. – Orna, J. – Vařeka, P. (ed): Hledání zmizelého. Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku (katalog výstavy). Plzeň, 20–24; Vařeka, P.: Borek. In: Dudková, V. – Orna, J. – Vařeka, P. (ed): Hledání zmizelého. Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku (katalog výstavy). Plzeň, 47; Vařeka, P. – Veselá, R.: Cháchov. In: Dudková, V. – Orna, J. – Vařeka, P. (ed): Hledání zmizelého. Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku (katalog výstavy). Plzeň, 52; Vařeka, P.: Sloupek. In: Dudková, V. – Orna, J. – Vařeka, P. (ed): Hledání zmizelého. Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku (katalog výstavy). Plzeň, 63–64; Vařeka, P. (ed.): Archeologie zaniklých středověkých vesnic na Rokycansku II. Plzeň; Vařeka, P.: Zaniklý dvůr Nevěžeň. In: Vařeka, P. (ed.): Archeologie zaniklých středověkých vesnic na Rokycansku II. Plzeň, 117–126; Vařeka, P. – Holata, L. – Přerostová, H. – Švejnoha, J.: Zaniklé středověké vesnice na Blovicku (Plzeňský kraj), *Archaeologia historica* 33, 85–100; Vařeka, P. – Balý, R. – Funk, L. – Galusová, L.: Archeologický výzkum vesnic středověkého původu na Tachovsku zaniklých po roce 1945, *Archaeologia historica* 33, 101–117; Pavelka, J. – Vařeka, P.: Příspěvek k poznání stravy ve vrcholném a pozdním středověku: první výsledky analýzy potravinových zbytků na keramice z archeologických výzkumů, *Kuděj – časopis pro kulturní dějiny* 10, č. 2, 98–109; Nováček, K. – Chabr, T. – Filipický, D. – Janíček, L. – Pavelka, K. – Šída, P. – Trefný, M. – Vařeka, P.: Research of the Arbil Citadel, Iraqi Kurdistan, First Season, *Památky archeologické* 99, č. 1, 259–302.

2009: Vařeka, P. – Rožmberský, P. (ed.): Středověká krajina na střední Úslavě I. Plzeň; Vařeka, P.: Cíle, vymezení regionu a metody výzkumu. In: Vařeka, P. – Rožmberský, P. (ed.): Středověká krajina na střední Úslavě I. Plzeň, 3–10; Vařeka, P.: Zaniklá ves Chýlava. In: Vařeka, P. – Rožmberský, P. (ed.): Středověká krajina na střední Úslavě I. Plzeň, 99–110; Vařeka, P.: Popis reliéfních tvarů a keramických tříd. In: Vařeka, P. – Rožmberský, P. (ed.): Středověká krajina na střední Úslavě I. Plzeň, 161–162; Vařeka, P.: Zaniklá středověká vesnice Vojkov na Černokostelecku v raně novověkých písemných pramenech, *Kuděj – časopis pro kulturní dějiny* 11, č. 1, 43–52.

2010: Vařeka, P. – Veselá, R.: F. X. Franc a zaniklé středověké vesnice, *Archeologie západních Čech* 1, 37–41; Křišťuf, P. – Vařeka, P. (ed.): Opomíjená archeologie 2007–2008. Plzeň; Křišťuf, P. – Vařeka, P.: Úvod. In: Křišťuf, P. – Vařeka, P. (ed.): Opomíjená archeologie 2007–2008. Plzeň; Vařeka, P.: Příspěvek ke studiu žijících vsí středověkého původu. Pozůstatky zástavby z pozdního středověku na parcele č.p. 121 v Mikulčicích, *Přehled výzkumů* 51, č. 1–2, 249–265; Bouzek, J. – Gajda, M. – Klápště, J. – Macháček, J. – Měřínský, Z. – Podborský, V. – Vařeka, P.: Česká archeologie na rozcestí, *Archeologické rozhledy* 62, č. 4, 712–714; Vařeka, P. 2010: Zaniklá středověká a raně novověká vesnice Vojkov na Černokostelecku – nedestruktivní výzkum, *Acta Faculty filozofické ZČU v Plzni* 4, 147–182.

2011: Vařeka, P.: Zeměle profesor Marek Zvelebil (9. 1. 1952 – 7. 7. 2011), *Acta Faculty filozofické ZČU v Plzni* 2011, č. 2, 11–12; Vařeka, P. – Holata, L. – Rožmberský, P. – Schejbalová, Z.: Středověké osídlení Rokycanska a problematika zaniklých vsí,

Archaeologia historica 36, č. 2, 319–342; Vařeka, P. – Symonds, J. 2011: Archeologie trampingu. Terénní výzkum tábořiště v „Kachním údolí“ u Jezerců na Stříbrsku (Plzeňský kraj). In: *Volný čas = Spare Time*. Praha, 69–79.

2012: Novák, D. – Vařeka, P.: Tvrze na Rokycansku, *Archaeologia historica* 37, č. 2, 445–459; Vařeka, P. – Holata, L. – Rožmberský, P. – Schejbalová, Z.: Die früh- und hochmittelalterliche Besiedlung in der Umgebung von Plzeň am Beispiel der Kreise Plzeň-město und Rokycany, *Fines Transire* 21, 111–128; Vařeka, P. – Rožmberský, P. – Holata, L. – Schejbalová, Z.: Vesnické zázemí středověké Nové Plzně, *Archaeologia historica* 37, č. 1, 289–318; Vařeka, P.: Mazanice. In: *Výpověď sídlištního odpadu: nálezy z pozdní doby bronzové v Roztokách a otázky depoziční analýzy archeologického kontextu*. Praha, s. 105–111.

2013: Vařeka, P. (ed.): Archeologie 19. a 20. století. Přístupy – metody a témata. Plzeň; Vařeka, P.: Příspěvek k podobě vesnického domu ze sklonku středověku na Českobudějovicku. Soubor mazaníc s otisky konstrukcí z Česnovic, *Archeologický výzkum v jižních Čechách* 26, 207–236; Netolický, P. – Vařeka, P. 2013: Etnoarcheologický výzkum tradiční architektury ve východním Rumunsku, *Živá archeologie – Rekonstrukce a experiment v archeologii* 15, č. 2, 32–38; Novák, D. – Vařeka, P.: Tvrze na Berounsku, *Archaeologia historica* 38, č. 2, 491–506; Hána, J. – Militký, J. – Vařeka, P.: Poklad pražských grošů Karla IV. a Václava IV. a soubor ztrátových mincí objevených při archeologickém výzkumu v Rokycanech, *Numizmatický sborník* 27, č. 1, 77–93; Rožmberský, P. – Vařeka, P. 2013: Středověké osídlení Rokycanska. Praha.

2014: Vařeka, P.: Zaniklá středověká a časně novověká ves Rovný na Zbirožsku (okr. Rokycany), *Archeologie západních Čech* 7, 131–143; Vařeka, P.: Zaniklý pozdně středověký dvůr u Olešné na Rokycansku, *Archeologie západních Čech* 8, 134–143; Novák, D. – Vařeka, P.: Tvrze na Kladensku, *Archaeologia historica* 39, č. 2, 439–471; Symonds, J. – Vařeka, P.: Cowboys and Bohemians: Recreation, Resistance, and the Tramping Movement in West Bohemia, *Journal of Contemporary Archaeology* 1, č. 1, 165–193; Hrdlička, J. – Baiert, P. – Holata, L. – Čekalová, M. – Brandštýl, J. – Vařeka, P.: Fotometrické stanovení fosforečanů v půdě jako nedestruktivní metoda archeologického výzkumu, *Chemické listy* 108, č. 5, 475–478; Baiert, P. – Čapek, L. – Holata, L. – Hrdlička, J. – Menšík, P. – Říha, J. – Savková, J. – Vařeka, P. 2014: Interdisciplinární výzkum archeologických artefaktů pomocí moderních technologií, *AntropoWebzin* 2014, č. 3–4, 151–159.

2015: Novák, D. – Vařeka, P.: Tvrze na Rakovnicku, *Archaeologia historica* 40, č. 2, 507–533; Netolický, P. – Vařeka, P.: Odras roubené konstrukce v mazanícových otiscích. Experiment v archeologickém parku v Praze-Liboci, *Živá archeologie – Rekonstrukce a experiment v archeologii* 17, 37–42; Vařeka, P. – Vařeková, Z.: Stan i perspektywy badań archeologicznych nad reżimem komunistycznym na terenie Czech. In: *Archaeologia totalitaryzmu. Ślady represji 1939–1956*, s. 383–403.

2016: Vařeka, P.: Kavkaz. In: Procházka, M. a kol.: Archeologické výzkumy Katedry archeologie ZČU v Plzni v letech 2014/2015. Plzeň, 43–44; Vařeka, P.: Konference Křivoklát 2016, *Castellologica bohemia* 16, 237–238; Vařeka, P.: Zaniklá středověká a časně novověká vesnice Bukov na Zbirožsku (okr. Rokycany), *Archeologie západních Čech* 10, 156–167; Vařeka, P. – Netolický, P.: Die Rekonstruktion eines spätmittelalterlichen Dorfhouses im archäologischen Park Prag-Liboc, *Fines Transire* 25, 167–180; Vařeka, P. – Vařeková, Z.: Contemporary cemeteries in the district of Tachov-Tachau, *Siedlungsforschung. Archäologie – Geschichte – Geographie* 33, 225–244; Musil, J. – Netolický, P. – Vařeka, P.: Archeologické reliktury ústředí partyzánské brigády Mistra Jana Husa v areálu středověkého rýžoviště zlata (k. ú. Zbyslavce, okr. Chrudim), *Východočeský sborník historický* 29, 189–207; Novák, D. – Vařeka, P.: A-Late Medieval Manor Farm in Rovný (Rokycany district, Pilsen region), *Archaeologia historica* 41, č. 1, 211–227; Vařeka, P.: Archaeology of the Deserted Later Medieval, Post-Medieval and Modern Villages in West Bohemia. Chorzów.

Petr Menšík

Další kamenické články z píseckého hradu

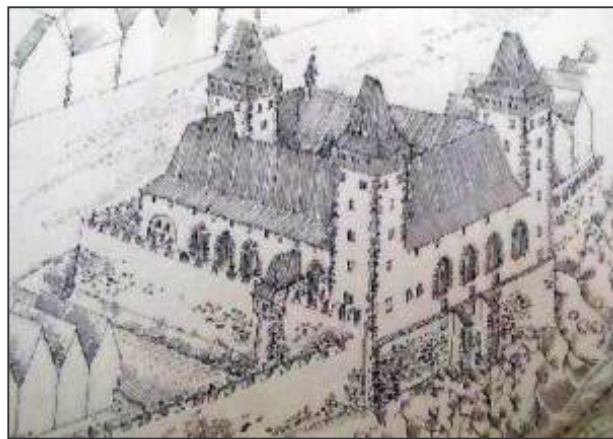
František Jílek

Královský městský hrad v Písku, který se částečně dochoval a v němž sídlí Prácheňské muzeum, byl založen společně s městem okolo poloviny 13. století Přemyslem Otakarem II. Čeští panovníci zde s oblibou pobývali a v královských rukou zůstal až do husitských válek. Jeho původně čtyřhranná dispozice byla na všech stranách zastavěna palácovými křídly, obě západní nároží byla zpevněna čtyřhrannými věžemi, další věž stála nad průjezdem východním křídlem. Typově šlo o středoevropský kastel. Následující šlechtičtí držitelé jej upravovali a od roku 1509 se jeho zástavním držitelem stalo město Písek, které pak čelní křídlo užívalo jako radnici. Roku 1532 však hrad vyhořel a naposledy jako rezidence sloužil za třicetileté války Martinovi Huertovi, který však jižní křídlo přestavěl na pivovar. Radniční křídlo bylo barokně upraveno, severní křídlo po polovině 18. století přestavěno na kasárna a zbytek byl až do 19. století využíván utilitárně. Čelní křídlo s věží bylo v letech 1851–1853 zbořeno, v roce 1860 se zřítíla jihozápadní věž a následně byla stržena i podstatná část jižního křídla s kaplí. V téměř původní podobě se dochoval střed západního křídla, pozůstatky severního a jižního křídla jsou ukryty v mladší zástavbě, zbytky východního křídla odkryl archeologický výzkum.¹⁾ Hrad (s klášteřem, později soudem) zaujímal celou západní část středověkého Písku nad řekou Otavou.²⁾

Výklenek s kamenickými články z okenního ostění a plotovka z 19. stol. (foto F. Jílek).

V lapidáriu Prácheňského muzea v prostorách hradu je uloženo mnoho středověkých kamenických článků, pocházejících především z hradních a klášterních staveb. V roce 2014 byly v Drlíčově (ulice ve Vnitřním městě) při stavebních pracích v domě čp. 140 vybourána dvě torza kamenických článků. Autor toho příspěvku dospěl po prohlídce lapidária a hradu k názoru, že by mohly pocházet ze čtvrtého okna komnaty vedle hradního sálu, která se zřítíla společně s jihozápadní věží při výkopu základů pro sladovnu na počátku 60. let 19. století a byla roze-

Rekonstrukce podoby píseckého hradu (infotabule u muzea). Okenní ostění by mělo pocházet ze čtvrtého okna u zadní ze dvou západních věží – u věže jihozápadní (reprofoto F. Jílek).

brána na stavební materiál. Nalezené části okenního ostění z píseckého hradu jsou nyní umístěny ve výklenku na chodbě zmíněného domu. Ve zdejší lékárně jsou vystavena sedle pocházející buď z hradní kaple nebo z dominikánského kláštera zničeného husity.

Poznámky: 1) Durdík, T.: Encyklopedie českých hradů. Praha 1995, s. 217–218. 2) Sedláček, A.: Hrady, zámky a tvrze Království českého VII. Praha 1890, s. 179.

Už jste četli...?

Dějiny staveb 2016. Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb 2016. Plzeň 2016. Vydal Klub Augusta Sedláčka v nakladatelství Ing. Petr Mikota. Formát A4, 322 stran, černobíle, další informace na: pmikota@post.cz. Z obsahu: J. Varhaník: Úloha štitové zdi v opevnění středověkého hradu, s. 71–84; M. Cejpková – J. Němcová – J. Varhaník: Průzkum dna věže hradu Svojanova, s. 85–88; J. Štětina: Hrad Holštejn, s. 89–109; L. Šabatová: Dokumentace budovy sýpky na hradě Pernštejn, s. 129–142; T. Karel – A. Kratochvílová: „Provizorní“ palác hradu Švihova. Stavebně-historická etuda pro jednu zeď, s. 143–155; M. Malivánková Wasková: Co prozradí mořská panna: pozdně středověká grafiti jako svědek zaniklé nápisové výzdoby hradu Bečova, s. 156–162; J. Štětina: Mlýnská brána v Kroměříži, s. 163–182; J. Slavík: Opevnění severní strany Broumova v pozdním středověku, s. 183–194; R. Vrla: Dům s Tanečním sálem na hradě Buchlově – nové poznatky k jeho stavebním dějinám, s. 195–204; P. Rožmberský – T. Karel: Letiny – zámek, který zámekem nikdy nebyl. Nový pohled na vývoj letinských lázní, s. 235–254; B. Fiřtová – L. Tlustá – D. Tuma: Průzkum a dokumentace zanikající zámecké zahrady a parku v Defurových Lažanech, s. 273–284.

P. Rožmberský
Jako první svazek plánované edice „Nemovitě památky severozápadních Čech“ vyšla publikace **Oltářík – hrad Jakobka z Vřesovic** Ivana Lehkého a Milana Sýkory. Na 132 stranách vedle zpracovaných dějin hradu nalezneme i popis a rozbor dochované architektury hradu, archeologických nálezů a to včetně fotografické dokumentace. V publikaci jsou i počítačově zpracované pohledové rekonstrukce hradu. Kniha mapuje i historicky související objekty v okolí: tvrz a kostel v Medvědicích, kostel a kapli ve Lhotě apod. V roce 2015 vydal Ústav archeologické a památkové péče Severozápadních Čech Most. Formát A4, cena 418 Kč.
Z. Hermsdörfer

Průzkumy památek XXIII/ 2016, č. II. Vydal Národní památkový ústav, ú. o. p. středních Čech v Praze. A4, 152 stran. Polokřída, barva. Distribuce: roubickova.dita@npu.cz, tel. 274008285. Z obsahu: R. Lavička: Netolická archa v kapli zámku Hluboká nad Vltavou. Osudy, stář a ikonografie pozdně středověkého oltáře, s. 5–24; J. Anderle – L. Foster – M. Waldmannová: Pivovar a sladovna na hradě Velhartice, s. 35–45; M.

Buroň – I. Peřina – P. Zahradník: K podobě hradu a zámku v Žacléři, s. 67–77; J. Štětina: Dokumentace severní fasády zámku Holešova, s. 77–92.

Ročenka 2015 – příloha časopisu Památky středních Čech 30/2016, č. 2. Vydal Národní památkový ústav, ú. o. p. středních Čech v Praze. A4, 112 stran. Polokřída, barva. Distribuce: roubickova.dita@npu.cz, tel. 274008285. Popis činnosti uvedené instituce, práce jednotlivých oddělení. Informace o dění na zámcích Chotýšany, Třebešice, Odlochovice, Buštěhrad, Koleč, Benátky n. Jizerou, Panenské Břežany, Brandýs n. Labem, Mníšek pod Brdy, Dolní Břežany, Skřýšov, na tvrzích Popovice, Hradenín, na hradech Český Šternberk, Krakovec, Vlašský dvůr a na dalších památkových objektech. redakce

Kukal, Z. – Valečka, J. – Čechová, V.: **Hrady Čech a Moravy: z čeho jsou a na čem stojí.** Vydalo nakladatelství Grada v roce 2010, 303 stran. Publikace renomovaných autorů přináší zcela ojedinělý, nový a zajímavý pohled na české památky. Autoři se zaměřili na geologické podmínky vzniku hradů, zámků, tvrzí, klášterů a podobných staveb. Čtenář se dozví nejen, na jakých horninách jsou postaveny, ale i z jakého materiálu a proč byly jednotlivé stavby zbudovány, že volba kamene pro stavbu nebyla vůbec nahodilá a spousta dalších zajímavostí, které v běžných publikacích nenajde. Nedílnou součástí tvoří i kapitola věnovaná obraně a dobývání hradů. Kniha zajímavým a čtivým způsobem popisuje sepětí přírodních geologických podmínek se středověkými a některými novověkými kamennými stavbami.

Lehký, I. – Sýkora, M.: **Oltářík. Hrad Jakoubka z Vřesovic.** Vydal Ústav archeologické památkové péče Severozápadních Čech v Mostě 2015, A4, 132 stran. Tato útlá studie je pilotní publikací připravované řady Nemovité památky severozápadních Čech. Jejím cílem by mělo být zpřístupnění vědeckých poznatků odborné obci i nejširší veřejnosti. Pozornost autorů se soustředí nejen na hrady českého severozápadu, ale i na jiné památky. Celá edice by měla mít jednotnou podobu - zpřístupňovat pouze nově zkoumané a dokumentované objekty. Základem by mělo být zpracování archivní rešerše, přehled dosavadní literatury, podrobné zaměření celého objektu i důležitých jednotlivostí a případně i 3D modely jeho současné a minulé podoby. Prvním z takto zdokumentovaných objektů je hrad Oltářík, zv. také Hrádek v Českém středohoří. Tuto knihu si bezplatně můžete stáhnout na níže uvedeném odkazu: https://www.academia.edu/28359738/Olt%C3%A1%C5%99%C3%ADk_Hrad_Jakoubka_z_V%C5%99esovic_Die_Burg_Olt%C3%A1%C5%99%C3%ADk

V této souvislosti zároveň upozorňujeme na zajímavý web <https://www.academia.edu>, kde lze nalézt velké množství naskenovaných článků i literatury s tematikou panských sídel které jsou volně ke stažení. Můžete zde nalézt práce historiků, památkářů, archeologů nebo stavebních historiků uveřejněných v různých regionálních i státních periodících, případně tu bývají i celé monografie. Narazíte zde i na četné studentské práce a nemusíte se držet ani v České kotlině.

Svorník – Otisk života v historických stavbách, Praha 2015 (sborník příspěvků z 13. specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 17.–20. června 2014 ve Slaném). Z obsahu: M. Nový: Druhý život jedné městské hradební věže. F. R. Václavík – B. Šeda: Služebníci užiteční (pohled do suterénu zámku Hluboká nad Vltavou). H. Hanzlíková – Bouda, J.: Zámek Hradiště v Blovicích s důrazem na jeho osudy v průběhu 19. a 20. století. L. Augustínková: Stopy historických komunikačních schémat na zámku Rychvald (KA); J. Varhaník: Původ okénka empory zvikovské kaple. M. Křížová – M. Rykl – J. Chejn: Subtilní proměny podoby sálu na zámku v Kolči. P. Měchura: Otisk života ve východním nádvoří někdejšího ústavu šlechtičen.

Svorník – Roubené a hrázděné konstrukce historických staveb, Praha 2016 (sborník příspěvků z 14. specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 16.–9. června 2015 v Lokti). Z obsahu: J. Varhaník – T. Kyncl: Pozůstatky hradebního ochozu na hradě Švihově. M. Rykl:

hradebního ochozu na hradě Švihově. M. Rykl: Drobné postřehy k roubení v Sudkově Dole a na Cukněstějně. M. Panáček: Dřevěná příčka v renesančním zámku v Horní Libchavě (okr. Česká Lípa). M. Rykl: Trosky hrázděného patra věže na tvrzí v Popovicích u Vlašimi. J. Bláha: Hrázděné stěny v podkrovích českých a moravských zámků.

Kyncl, J.: **Letokruhy jako kalendář i záznamník. Zajímavosti z dendrochronologie.** Nakladatelství Grada 2016. Tato útlá kniha se sice přímo nevěnuje tematice panských sídel, ale jejím předmětem je dendrochronologie, čili věda, bez které by se kastelologie v dnešní době již neobešla. Tato vědecká metoda totiž pomocí dřeva použitého a zachovaného na stavbách (jako jsou krovy, stropní trámy nebo třeba reliktů lešeňových trámů apod.) dokáže stavby přibližně časově určit. Dendrochronologická problematika je však samozřejmě složitější a proto další informace můžete načerpat z této publikace.

A. Kratochvílová

Z hradů, zámků a tvrzí

Hrad **Skála** (okr. Plzeň-jih). Během loňského roku byly započaty práce na odstraňování náletů na zřícenině hradu Skála u Přeštic ve Spolku pro záchranu historických památek Přešticka ve spolupráci s Lesy ČR. Práce mají pokračovat i v letošním roce včetně drobných zajišťovacích prací historického zdiva. Zatím byl redukován porost na jižní straně k příkopu a je tak po řadě let možno opět obdivovat působivou romantickou scenérii.

Hrad **Hartenberk** (okr. Sokolov). Dlouholeté a náročné práce na obnově hradu Hartenberk, které provádí majitel hradu Bedřich Loos s řadou dobrovolníků, byly letos završeny obnovou zaklenutí hradní kaple zasvěcené Panně Marii. V českém prostředí se jedná o zcela unikátní počín. Práce pokračují i nadále s cílem co nejdříve realizovat zastřešení paláce hradu. Sluší se zároveň připomenout, že dlouholeté úsilí na obnově hradu, která je prováděna v mimořádné řemeslné kvalitě využívající tradičních postupů a technologií bylo oceněno cenou Národního památkového ústavu Patrimonium pro futuro. Více na: <http://www.hartenberg.cz/?r=12>.

Hartenberk – kaple Panny Marie (foto A. Kratochvílová 2017).

Hrad **Andělská Hora** (okr. Karlovy Vary). Osvědčená „stavební huť“ z Hartenberka se podílí také na opravě havarijních úseků zdiva hradu Andělská Hora, který je v péči místní obce. Zároveň byla v minulém roce dokončena naučná stezka po hradě.

Hrad **Týřov** (okr. Rakovník). Havárie zdiva na hradě Týřov, o které bylo v Hlásce informováno, byla v uplynulém roce spolu s dalšími četnými haváriemi historického zdiva hradu, předmětem rekonstrukčních prací. V současné době je dokončena oprava paláce, který tak svítí do dálky.

Tvrz **Kopaniny** (okr. Cheb). V bývalé tvrzí Kopaniny u Aše, která je posledních několik let obnovována péčí majitelů,

se podařilo objevit původní pozdně gotické schodiště v nároží věže, čímž byly zpřístupněny dosud zavalené sklepy tvrže.

Hrad Podhradí (okr. Cheb). Na hradě Podhradí u Aše byly zahájeny práce na opravě unikátně dochovaného válcového bergfritu. Práce provádí vlastník objektu – místní obec.

Hrad Třebel (okr. Tachov). Na hradě Třebel byly v loňském roce provedeny rozsáhlé výkopové práce pro vodovodní přípojky, bohužel však při nich nebyl přítomen archeologický dohled, a proto byla promarněna příležitost zjistit více o stavebním vývoji tohoto dosud málo poznaného hradu.

Hrad Bečov (okr. Karlovy Vary). Na hradě Bečov byla v loňském roce dokončena poslední etapa obnovy fasád donjonu (tzv. Horního hradu) a renesančního spojovacího křídla. Při opravě byly zvýrazněny pozůstatky gotických omítek s hlazenými paspartami kolem okenních otvorů.

Zámek Zelená Hora (okr. Plzeň-jih). V areálu zámku Zelená Hora u Nepomuku proběhla oprava celé desetiletí chátrající sally tereny umístěné ve svahu pod jižním křídlem paláce zámku.
T. Karel – A. Kratochvílová

Zprávy z klubu Rada

Kontaktní adresa: KAS, Úslavská čp. 49, 326 00 Plzeň. Tel. 604261000, e-mail: rozember@post.cz. Internetové stránky: <http://www.klub-augusta-sedlacka.cz>.

Schůze Výboru Rady (kterému se podařilo získat potřebné dotace) ponechala výši „desátku“ za rok 2017 ve výši 10 Kč za člena a předplatné Hlázky na rok 2018 na 60 Kč (informace pro pokladníky). Bylo odsouhlaseno další konání konference Dějiny staveb a vydání sborníku z konference letošní. Žádné podněty k projednání Výbor od členů Rady neobdržel.

Členové i nečlenové KASu přislíbili zaslat redakci Hlázky příspěvky, mnozí tak však ještě neučinili. Doufejme, že se co nevidět polepší.

Pobočka Plzeň

Kontaktní adresa: KAS, Úslavská čp. 49, 326 00 Plzeň. Tel. 604261000, e-mail: rozember@post.cz.

Členové se schází pravidelně každou první středu v měsíci v sálku hostince Pod kopcem v Božkově na návsí (konečná trolejbusu č. 12). Na schůzkách se konají přednášky – v dubnu přednášel M. Marovič o problematice karlštejnské studny, v květnu J. Anderle o kostele a sídle v Milhostově a v červnu T. Karel o branách hradů a tvrzí, jejich různých podobách a funkčních principech. Všem děkujeme.

Podzimní autobusový zájezd se bude konat v **sobotu 16. září** (odjezd v 8 hod. od Hamburku). Pojedeme na Sušicko a uvidíme: Zavlekov, tvrz – Budětice, hrad – Rabí, hrad (vstup) – Žichovice, zámek – Nezamyslice, kostel – Tedražice, zámek – Hrádek u Sušice, zámek – Kašovice, tvrz – Mokrosuky, zámek – Ujčín, zámek (vede V. Chmelíř). Cena za sedadlo při obsazeném autobusu (27 míst) by se měla pohybovat kolem 180 Kč. Hlásit se je třeba na výše uvedeném mejlu či telefonu.

Jarní autovycházce do Českého lesa nepřálo počasí. 12 účastníků (a pes) ve třech autech bylo vydáno napospas deští a studenému větru. Zpočátku šlo jen o přeháňky, které nás zastihly v Tisové, kde jsme shlédli prázdné prostranství po zbořeném zámku, které není nijak využito. Z tvrže se dochoval kus zdi u kostela, který je zajímavý tím, že starý kostelík byl obestaven zdi kostela barokního. Tvrziště v Trnové se i přes změnu majitele od naší poslední návštěvy moc nezměnilo – zbytek dvoupřstorového zaklenutého prostoru je i nadále zarostlý náletem. Potěšil pohled na tvrz/sýpku v Pernolci. Je pěkně opravená, obnovený příkop je již zavodněn, majitel z Prahy zde zaměstnává údržbáře a zahradníka v jedné osobě, takže je upravené i okolí. Ve tvrzí přestavěné na zámek v Částkově sídlí zemědělská společnost, které jej udržuje v dobrém stavu. Pozdně barokní zámek v Novém Sedlišti byl v užívání Státního statku, nyní je v soukromém vlastnictví

a začínají zde obnovovací práce. Polookrouhlý pozemek vystupující do rybníka před zámek je snad tvrzištěm. Následoval záhadný Nový Hrad u Stráže, dosažený rychlým pochodem přes pastviny na vzdálenost více než kilometr od silnice. Naštěstí nebyl přítomen polodivoký dobytek. Opevnění udivilo svou mohutností. Za nižším venkovním valem následuje hluboký příkop ve tvaru ostrého „V“ (což by ukazovalo na ne velmi dlouhé trvání) a za ním vysoký vnitřní val. Vlastní opevněná plocha je za valem natolik „utopená“, že kdyby ve valu pozorované mělké prohlubně měly být pozůstatkem po postavení děl, dělostřelci by na nepříteli neviděli a muselo by snad být po vnitřním obvodu valu postaveno nějaké dřevěné lešení. Známa opevnění z třicetileté války v kraji zdaleka nedosahují tak monumentálních rozměrů a Nový Hrad nadále zůstává ponořen v říši dohadů. Návštěva prakticky opuštěného a chátrajícího rozsáhlého barokního zámku ve Velkých Dvorcích přinesla poznání, že v části přízemí byl chován dobytek a salla terena byla ještě nedávno ovčincem. Přeháňky se změnilly v prudký déšť a tak na hrad Přimdu se odhodlal vyjít jen jeden z členů KASu; ostatní, kteří tam už byli, se spokojili s motelem Modrá laguna ve městě Přimdě. Obsluhující s východním přízvukem zvládla vcelku rychle všechny nakrmit a napojit. Ceny byly vzhledem k blízkosti německých hranic nadstandardní, tak jako velikost porcí. Program následoval zastávkou u zříceniny poutního kostela sv. Apolény, někdy s hospodou a poustevnou. Potom se celkem bez problémů podařilo najít v lese zříceninu loveckého zámku Walddorf. Překvapila jeho značná velikost. Přízemní obdélná budova se středovým mělkým rizalitem byla koncem 18. stol. vystavěna z lomového kamene, s nárožními zpevněnými tesanými kvádry. V 19. století byla zvýšena o roubené patro, po r. 1945 vyhořela. Na překladě některých oken byl použit beton, objekt byl, jak ukázal nález části zařízení, elektrifikován. Z bývalého parku přetrvaly mohutné stromy, zříceninu pohlcuje prales. V Bělé nad Radbuzou nás přivítala mohutná stavba renesanční tvrže vystavěné r. 1614 (letopočet s aliancí nad jedním z oken), která r. 2014 vyhořela. Byla v ní umístěna restaurace, ovšem od požáru se o objekt nikdo nestaral. Na zadní straně je na zčásti opadaných omítkách patrné červené malování a snad i pozůstatky sgrafit. Prázdná ji i sousední budova do sloupů zaklenutých stájí. Opakem je barokní most se sochami, který je vzorně upraven. Ve Vidicích jsme shlédli vykopávky tvrže prováděné od závěru minulého roku Západočeským muzeem. Základy obvodové zdi, zdi vlastní tvrže, dláždění a klenba podzemní prostory byly zjištěny při skrývce pro stavbu rodinného domku, výzkum bude letos pokračovat. Poslední navštívenou lokalitou byl hrad/zámek Prostiboř/Kopec, který se ve druhé polovině 20. stol. změnil ve zříceninu. K našemu překvapení byla znovu vyzdvížena jedna ze zřícených obvodových zdí a celý objekt nově zastřešen. Majitel, firma Pegisan s. r. o., stavbu zachránila nejen pomocí veřejné sbírky, ale i za pomoci z evropského fondu pro rozvoj venkova. Před mostem přes hradní příkop jsme vzpomněli na dva v mladých létech zemřelé členy KASu, kterým zde jiný člen našeho klubu, pan Zdeněk Procházka z Domažlic, postavil dva pamětní kříže. Potom se jelo domů, do Plzně, do tepla.

Jarní členská schůze přijala tři nové členy a vyloučila šest neplatičů. Diskutovalo se o zájezdech a vycházkách, žádné usnesení však pro nezáměr přítomných nebylo přijato.

Jarní autobusový zájezd do Kutné Hory provázelo naopak počasí přímo italské. Účastnilo se 35 lidí. Podařilo se zajistit (M. Brunclík) návštěvu jinak nepřístupné tvrže Malešov. Ovšem nastal problém se vůbec do Malešova dostat – navigace nás dovadla až na silnici označenou značkou slepá komunikace. Šlo o opravu silnice vedoucí z tohoto směru do Malešova. Museli jsme se vydat po značně dlouhé objížďce, až jsme se konečně v Malešově ocitli. Tam nás očekával majitel tvrže, podal nám výklad a provedl tvrzí, která byla po ztrátě sídelní funkce upravena na sýpku. V mohutném donjonu tvrže jsou nově instalované krby a v předpolí je nově vystavěna hradba s branou

a s ochozem. Stojí tu i roubená stavba. Z tvrže jsou mimo donjenu ještě dochovány pozůstatky opevnění směrem do údolí Vrchlice. Na vlastní Kutnou Horu bychom potřebovali týden, ale měli jsme jen několik hodin. Předem byla objednána prohlídka Vlašského dvora – královského hradu a mincovny – a Hrádku, původně tvrže, potom patricijského paláce. Vlašský dvůr provozuje Průvodcovská služba Kutná Hora s.r.o., vstupné (ve slevě) 65/30 Kč. Rozsáhlé stavby byly novogoticky rekonstruovány, přesto se v interiérech zachovaly krásné portály vladislavské gotiky či prostory zaklenuté na středové sloupy. V jedné z nich pregéři razili mince, což bylo předvedeno. Velký sál má krásné malby na zdech a malovaný kazetový strop, nádherně zdobená je královská kaple. Pěkné byly i modely celého areálu Vlašského dvora z různých období. České muzeum stříbra v Kutné Hoře umístěné v Hrádku vybírá za první okruh (druhým okruhem je středověký důl) 70/40 Kč (vstupné je v Kutné Hoře poměrně levné). Muzeum je zaměřeno na dolování a zpracování stříbra a v případě razby mincí se dozvídáme příslušné informace již podruhé. Krásná je architektura – například závěr kaple či arkýř na subtilní noze vystupující do ulice, portály, nebo nejstarší renesanční malovaný strop u nás. Na závěr jsme ještě stačili známou morbidní kostnicí u sedleckého kláštera (vstupné 90/60 Kč vybírá Římskokatolická farnost Kutná Hora-Sedlec). Právě tu probíhal archeologický výzkum, který ve velké hloubce odhalil kostrové hroby (za přípravu obou akcí děkujeme P. Rožmberskému).

Pobočka Brno

Kontaktní adresa: Ing. Pavel Švehla, Ondráčkova 3, 628 00 Brno-Líšeň, e-mail: svehla.pavel@volny.cz.; Mgr. Bc. Josef Jan Kovář, Renneská tř. 416/39, 639 00 Brno, e-mail: josef.kovar@seznam.cz.

Zpráva o činnosti pobočky v r. 2016: Činnost pobočky se v průběhu roku soustředila na terénní bádání. Nejvýznamnější zkoumanou lokalitou za sledované období byla zřícenina hradu Kraví Hora, k. ú. Kuroslepy (nezaměňovat se známou recesistickou vinařskou Republikou Kraví Hora v jihomoravských Bořeticích). Zde byl na základě upozornění členů brněnské pobočky KASu Františka a Pavla Kořínkových o terénních příznacích severozápadně od zříceniny hradu proveden v několika fázích povrchový a detektorový průzkum spojený s ověřením průběhu hradní zdi v místě vnějšího výstupku na severozápadní straně. Průzkumu se za KAS Brno zúčastnili: F. Kořínek, P. Kořínek, Josef Jan Kovář, Josef Unger (vedoucí kolektivu) a Jan Štětina, dále pracovníci Archeologického ústavu AV ČR a Ústavu antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity. Povrchovým průzkumem hradu, jehož počátky se kladou do 14. století, bylo zjištěno dosud neznámé předhradí s celou řadou železných a keramických artefaktů souvisejících s pobytem lidí na tomto místě. Dále byl přesně lokalizován vstup do hradu s nově objevenou vlní jámou po padacím mostě a upřesněn celkový plán půdorysu lokality. Například nízká zděná konstrukce, považovaná v dosavadní literatuře za relikt zdi vymezuující vlastní jádro hradu od původně uvažovaného předhradí, byla drobnou sondáží identifikována jako novověký chodníček nerespektující starší situace a směřující od válcové věže k upravené vyhlídce do údolí řeky Oslavy v jižní části hradního areálu. Výsledky průzkumu již byly dány do tisku. Nálezy, včetně do-

kumentace, pak byly předány do Muzea Vysočiny v Jihlavě. Další zkoumanou lokalitou byl hrádek Rohy u Skřínářova v okr. Žďár n. Sázavou. V tomto případě se jedná o jeden z nejlépe dochovaných středověkých hrádků typu motte. Do literatury ji uvedl Dušan Cendelín až v roce 2000 a dosavadní úroveň poznání představil Miroslav Plaček, který s rezervou uvažoval o vzniku někdy před polovinou 14. stol. a zániku nejspíše za husitských válek. Terénních akcí na Rozích se za KAS Brno zúčastnili P. Kořínek, F. Kořínek a J. Unger (vedoucí kolektivu). Průzkumem na lokalitě bylo zjištěno, že se jedná o nedokončené opevnění ze 13. století, které mohlo být zamýšleno buď jako sídlo menšího feudála při zemědělské kolonizaci tohoto území, nebo opevněná poloha související s neúspěšnou prospekci. Výsledky průzkumu již byly rovněž připraveny k publikaci. Z individuálních aktivit členů pobočky v roce 2016 stojí za zmínku neúspěšná snaha pokladníka brněnské pobočky J. J. Kováře o ukončení doktorského studia archeologie na Masarykově univerzitě. Ačkoliv státní doktorskou zkoušku složil, disertační práci neobhájil, což jeho badatelské úsilí převedlo do roviny volnočasových aktivit. Výrazným dluhem v činnosti pobočky stále zůstává exkurze na hrad Boskovice, která je soustavně slibována a pro pracovní vytížení Jana Štětiny neustále odkládána na následující rok.

pokladník J. J. Kovář

Další informace od poboček redakce do uzávěrky tohoto čísla neobdržela.

Kontakty na ostatní pobočky:

Pobočka Praha

Kontaktní adresa: KAS Pobočka Praha, PhDr. Helena Klímová, Tř. Milady Horákové 133, 166 21 Praha 6 – Dejvice, e-mail: Petr Valenta, geomess@volny.cz.

Pobočka Zlín

Kontaktní adresa: KAS pobočka Zlín, MUDr. Jiří Hoza, Česká 4760, 760 05 Zlín. Tel. 737177346. E-mail: jihoz@post.cz. Int. stránky pobočky: <http://www.kaszlin.estranky.cz>.

Pobočka Hradec Králové

Kontaktní adresa: Ing. Jiří Slavík, Nerudova 1210, 517 41 Kostelec n. Orlicí, e-mail: slavik.jiri@npu.cz, jaroslav_cerny@centrum.cz.

Pobočka Humpolec

Kontaktní adresa: KAS, pobočka Humpolec, Hradská 818, 396 01 Humpolec, E-mail: kocmani.hu@seznam.cz, frantisek.kocman@mesto-humpolec.cz, tel: 777347511. Internetové stránky pobočky: <http://www.hrad-orlik.cz>.

Uzávěrka dalšího čísla: 10. 9. 2017 (vyjde v první říjnové dekádě 2017)

HLÁSKA, zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka. ISSN 1212-4974.

Vychází čtvrtletně. Toto číslo vyšlo v 1. červencové dekádě 2017.

Šéfredaktor Petr Rožmberský (rozmer@post.cz.), technický redaktor ing. Petr Mikota (pmikota@post.cz), redaktor pro internet Milan Novobilský (klub_augusta_sedlacka@centrum.cz.), www.klub-augusta-sedlacka.cz.

Adresa redakce: Klub Augusta Sedláčka, Úslavská 49, 326 00 Plzeň.

Vydává Klub Augusta Sedláčka za přispění statutárního města Plzně.

Registrováno pod značkou OK UmP 23/1991. 350 výtisků.

